

Asociația “Pentru Demnitatea Umană” din Republica Moldova  
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

**Ion Mereuță, Valeriu Bulgari, Anatol Crețu**



# **Demnitatea umană și cea națională, valori supreme în orizontul istoriei**

Chișinău, 2004

CZU: 130.2+94(478)

M59

**Autori:**

**Ion Mereuță**, doctor habilitat în științe medicale, profesor universitar, filozof, academician al Academiei „Noosfera” din Moscova, președintele Asociației “Pentru Demnitatea Umană” din Republica Moldova

**Valeriu Bulgari**, om politic și de stat, membru al Consiliului republican al Asociației “Pentru Demnitatea Umană”

**Anatol Crețu**, director executiv al Asociației “Pentru Demnitatea Umană”

**Recenziți:**

**Ion Borșevici**, academician, profesor universitar

**Teodor Țirdea**, academician, doctor habilitat în filozofie, profesor universitar, președintele Asociației “Filozofie și Bioetică” din Republica Moldova

**Gheorghe Rusnac**, academician, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, rectorul Univerității de stat din Moldova

**Petru Soltan**, academician, doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar, filozof, președintele Asociației “Transnistria”

*Lucrarea evidențiază, prin prisma apariției și dezvoltării statului moldovenesc, componentele demnității umane și ale demnității naționale – teritoriul țării și schimbările evolutiv-teritoriale, poporul și componența etnică a populației în evoluție, limba și cultura, atributele statului, obiceiurile și datinile strămoșești etc. Autorii, subliniind conceptul de demnitate națională ca valoare supremă pentru dăinuirea unui popor în istorie, argumentează și propun o idee națională modernă, cultivă patriotismul, optează pentru consolidarea societății și toleranță socială, pentru propășirea Republicii Moldova.*

*Lucrarea este destinată tineretului studios, cetățenilor țării, românilor de pretutindeni, emiilor conlocuitoare din Republica Moldova, tuturor celor ce sunt preocupați de ideea de demnitate umană și națională.*

**Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții**

Mereuță, Ion

Demnitatea umană și cea națională, valori supreme în orizontul istoriei/  
Ion Mereuță, Valeriu Bulgari, Anatol Crețu; Asoc. “Pentru Demnitatea Umană”;  
Univ. de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu”. - Ch.: Asoc. “Pentru  
Demnitatea Umană”, 2004. - 56p.

Bibliogr. p. 48

ISBN 9975-9995-0-6

300 ex.

130.2+94(478)

## CUPRINS

Cuvînt înainte sau mărturisire.....	4
Despre ideea de demnitate umană și națională.....	8
Despre demnitate.....	8
Libertatea...13	
Drepturile țării și ale poporului în contextul lumii.....	13
Teritoriul și Țara.....	14
Pământul.....	17
Poporul.....	18
Cultura națională și limba.....	26
Domnia lui Ștefan cel Mare și Sfînt.....	29
Încheiere.....	42
Bibliografie.....	48
Anexe.....	49

*Cine se face vierme  
nu se poate plînge apoi  
că a fost călcat în picioare*

**Immanuel Kant**

## **Cuvînt înainte sau mărturisire**

Ca și oricare cetățean și patriot, am simțit o datorie față de neam și față de strămoși. Inspirați de manifestările de comemorare a 500 de ani de la trecerea în eternitate a marelui domn al Moldovei, Ștefan cel Mare, și încurajați de prietenii și colegii din Asociația “Pentru Demnitatea Umană” din Republica Moldova — academicianul Boris Melnic, academicianul Petru Soltan, academicianul Teodor Țirdea, profesor universitar Grigore Belostecinic, profesor universitar Vasile Țapoc, profesor universitar Constantin Ețco, de confrății noștri juriști și medici, Excelența sa Gheorghe Hioară, profesor universitar, Excelența sa Andrei Cheptene, Vladimir Gherman, Mihai Eftodi, de scriitorii Mihai Cimpoi, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Arcadie Suceveanu, de către oameni politici și reprezentanți ai etniilor conlocuitoare, am îndrăznit să punem pe hîrtie aceste gînduri, deși nu suntem etnologi, sociologi sau istorici. Considerăm că fiecare cetățean, indiferent de apartenența sa etnică, confesională sau profesională, trebuie să cunoască istoria țării și valorile ei naționale.

De la Burebista, care a pus bazele statului centralizat dac, și pînă în zilele noastre, Țara Moldovei a trecut prin istorie ca printr-un ocean de suferințe. Trădat, prădat, dezmembrat, pămîntul nostru strămoșesc a fost udat cu rîuri de lacrimi și de sînge. Această jale și tristețe s-a transmis peste veacuri și constituie chiar esența doinelor noastre. Salba de cetățîi de apărare, mai ales cele de pe Nistru, stă

mărturie a nenumăratelor bătălii ce s-au dat pentru acest pământ sfânt — din munte pînă la mare. În acest pământ dorm străbunii și părinții noștri. Poporul însă există și este demn de strămoșii săi. El nu și-a pierdut limba și datinile, demnitatea și verticalitatea. Istoria a fost crudă cu Țara Moldovei, dar nădejdea e mare și dreptatea va triumfa. “Cei tari se vor smeri și cei umiliți se vor înălța”, așa spune Sfînta Scriptură.

Privim cu ochii înlăcrimați la nordul Moldovei, apoi la sud, apoi la Nistru, apoi privirea se oprește la Prut... Toți avem clipe de emoții — pentru trecut, pentru prezent, dar mai ales pentru viitor... Ce o mai așteaptă pe sărmana, frumoasa și nefericita noastră Moldovă? În zilele de Paști am fost la țară, la baștină, la mormintele părinților. Toți eram plini de lacrimi. Erau, firește, lacrimi pentru apropiatii noștri, plecați în lumea celor drepți, dar și pentru dezastrul ce domnește în satele noastre! Ne confruntăm cu o catastrofă socială și economică. Dar cea mai gravă se pare a fi pustiitoarea catastrofă demografică.

Satele noastre, pline altădată cu copilași, cei care au înfăptuit “erupțiile intelectuale și culturale” prin anii 60 ai sec. XX, dispar. Case pustiite, pîngărite, drumuri crescute cu lobodă, știr și troscot. Un alt „război” nici nu trebuie! Ca să cucerești un popor nu e neapărat nevoie de arme, el poate fi distrus și așa, demografic. Fenomene demografice nefaste fac ravagii: compatrioții noștri părăsesc vetrele strămoșești și iau calea pribegiei. Moldovenii au umplut lumea, acceptînd munci grele și înjositoare. Între timp, țara duce lipsă de minți și brațe tinere, diminuează demnitatea umană și națională. E stringent necesar să oprim această catastrofă națională! Să oprim criza demnității!

În centrul evoluției statului și a sociumului moldovenesc au fost și sînt, desigur, oamenii, cetățenii Moldovei. Ei și relațiile umane specifice au determinat dezvoltarea și evoluția societății. Progresul a avut drept temelie iubirea de țară, de patrie și de neam, uneori fiind însoțit și de sacrificii, de cazuri de lezare a demnității omului.

Perioada pe care o traversează Republica Moldova în prezent se caracterizează prin promovarea anevoioasă a unor reforme economice

și sociale radicale și dureroase, prin schimbarea mentalităților. Aceste reforme au declanșat o avalanșă de probleme și de maladii ale societății: sărăcia, mercantilismul și corupția, ura și meschinăria, slăbirea relațiilor umane, singurătatea și trădarea, agresivitatea și terorismul, egocentrismul și separatismul. Înrautățirea sănătății cetățenilor și a societății este însoțită de o criză demografică fără precedent, cu toate elementele ei: scăderea natalității, creșterea mortalității, spor natural negativ, îmbătrânirea populației, șomaj, migrații excesive etc. Degradează omul, familia, societatea. Iată de ce, avînd la bază cunoașterea omului și a societății moldovenești, considerăm că tratarea acestor maladii trebuie înfăptuită prin cultură, gîndire globală, intelect universal, prin implementarea valorilor general-umane și democratice, prin înțelepciune și prin edificarea virtuților morale și religioase, avînd la bază ideea divinității omului. Salvarea noastră e în noi!

Acest drum trebuie parcurs cu credință în Dumnezeu, în țară și în neam. E strict necesar să reîntoarcem încrederea cetățeanului Moldovei în propriul stat, în propriile forțe. Avem nevoie de unire, de un spirit de solidaritate puternic, spirit atît de necesar moldovenilor. Avem nevoie de o dezvoltare umană durabilă, de integrare europeană și mondială. Este primordială o schimbare a mentalității oamenilor.

În acest context, fiind neliniștiți de starea omului, a demnității sale în țara noastră, inspirați de anul Ștefan cel Mare și Sfînt, un grup de oameni care reprezintă societatea civilă din Republica Moldova au fondat Asociația “Pentru Demnitatea Umană”, care este o organizație non-guvernamentală, non-profit, și care și-a propus reînvierea vredniciei în țara noastră, propagarea demnității omului și a valorilor general-umane, a virtuților morale, a demnității familiei, femeii și bărbatului, a copilului, a țăranului și intelectualului, a demnității naționale și a țării în general. Totodată, desfășurăm activități și în domeniile propagării echității sociale și a drepturilor omului, urmărind afirmarea unei democrații autentice, în care omul ar trăi în demnitate, divinitate, dreptate și dragoste. Căutăm, de asemenea, să impunem ideea homocentrismului social, să elaborăm

concepții și strategii privind dezvoltarea economică și socială a țării, integrarea europeană și mondială a Republicii Moldova. Așa vom reîntoarce, sperăm, demnitatea umană și națională a Republicii Moldova. În anul 2004 - anul domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt — vă dăruim, iubiți cititori, această lucrare. Sperăm să ajungă și la intelectual, și la muncitor, și la țăran, și la tineri, să ajungă în casele tuturor celor care nu sunt indiferenți față de trecut și nici față de viitor, la cei care consideră că demnitatea umană și națională, verticalitatea, sunt valori supreme pentru dăinuirea noastră în istorie. Există multe probleme, gânduri ascunse, printre aceste rînduri, dar care, receptate de dumneavoastră cu inima și cu mintea, se vor limpezi și se vor dezlega în conștiința dumneavoastră. Am scris această lucrare cu credința că ea este absolut necesară. Ea trebuie să ne insufle patriotism și să ne mobilizeze, să ne unească întru prosperarea și înflorirea Moldovei.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Așteptăm judecata Dumneavoastră, iubite cititorule.

*Cu voie bună, autorii.*

# Despre ideea de demnitate umană și națională

*Toate ființele umane se nasc libere  
și egale în demnitate și în drepturi.  
Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință  
și trebuie să se comporte unele  
față de altele în spiritul fraternității.*

Din “Declarația Universală a Drepturilor Omului”

## Despre demnitate

Demnitatea este o calitate a ființei umane, dar și a popoarelor. În cazul unei persoane, ea presupune existența unei conștiințe a propriei valori, dublată de modestie și corelată cu conștiința valorii celorlalți. Demnitatea umană este un criteriu de apreciere între oameni. Fiecare om își dorește demnitate. Ea vine din propria fire, dar, desigur, și de la alți oameni. Ea vine din și de la om, și se reflectă în om. Schiller, adresându-se semenilor, nota: “Demnitatea umană e în mâinile voastre, păstrați-o. Ea coboară o dată cu voi! Cu voi se va înălța!”. Demnitatea umană trebuie să fie una pentru toți. Omul față de Om trebuie să arate demnitate. Însuși omul trebuie să fie demn că e om. Demnitatea nu trebuie să depindă de culoare, sex, vîrstă, naționalitate, post etc. Atît oamenii „mari”, cît și cei „mici”, trebuie să manifeste,



după părerea noastră, o demnitate umană egală. Aprecierile unor notorietăți, specialiști, pot fi diferite, pe când demnitatea este una. Există, firește, oameni mai buni, dar și mai răi, care nu pun preț, ba chiar ignoră esența și demnitatea omului. Voltaire spunea: “Avem de trăit doar două zile: nu face să le petrecem oprimați de niște ticăloși vrednici de dispreț”. Cel care disprețuiește un alt om nu posedă o demnitate umană deplină. Sentimentul demnității umane nu trebuie să depindă de împrejurări — nici de bogăție, nici de proveniență socială, nici chiar de noroc. Ea trebuie să persiste mereu între oameni, ca un element indispensabil oricărei societăți. La Rochefoucauld spunea într-o sentință a sa: “Există o demnitate care nu atîrnă de noroc; este o anumită atitudine care ne distinge și care pare a ne destina pentru lucruri mari; este prețuirea pe care ne-o dăm noi înșine fără a ne da seama; prin această calitate cîștigăm respectul celorlalți oameni și, de obicei, ea este aceea care ne pune deasupra lor mai mult decît nașterea, funcțiile și decît însuși meritul”.

Orice scop are întotdeauna un cost, sau o demnitate. Considerăm că acest cost exterior se poate aprecia în ceva material, sau în bani, pe când costul interior se numește demnitate. Cîteodată costul acesta interior este mult mai înalt ca prețul material. Într-adevăr, acolo unde nu există un preț, unde nu găsim un echivalent material, acolo este demnitate. Această demnitate nu are un preț extern, ci doar unul intern, subiectiv, care este estimat de conștiință. Acest preț lăuntric are o valoare intrinsecă ce se identifică cu demnitatea morală. Aceasta este direct legată de o anumită datorie, dar nu de sentimentul datoriei. Sentimentul datoriei este altceva. Datoria, însă, este impunerea practică. Sentimentul datoriei însă este mai presus. El vine din convingere, din conștiință. Conștiința este singura instanță care determină convingerea și motivează acțiunea datoriei. Ea impune o lege a sa. Această lege este supremă și vine dintr-un îndemn lăuntric, chiar indiferent de posibilități. Astfel, putem deduce că demnitatea nu este ceva echivalat cu un preț și nu urmărește un interes material. Sursa ei este însăși ideea demnității umane. Demnitatea umană nu se supune unor legi pozitive, ci doar legii dictate de conștiință.

Demnitatea se poate referi la un alt om și la propriul Eu — adică, eu sunt demn pentru că sunt om —, și referă și la alți oameni. Aici demnitatea este liberă. În cazul când vine în contradicție cu conștiința, o atare demnitate perversă poate da naștere mai multor vicii, precum minciuna, zgîrcenia sau împăcarea falsă. Toate aceste vicii se manifestă în relațiile cu alți oameni. În cazul acesta demnitatea dispare.

Așadar, orice om are un cost, o valoare lăuntrică inestimabilă. Orice om este un univers unic, irepetabil, sau, cum zicea Eminescu: „În orice om o lume își face încercarea”. Tocmai acest cost lăuntric, numit demnitate, îl face pe om să fie respectat de alți oameni, ca egal între egali. Din această realitate derivă, de fapt, conceptul echității: oamenii sunt egali între ei, toți au aceeași demnitate — iată formula demnității umane. Este necesar, totodată, să subliniem că demnitatea se manifestă sub mai multe aspecte: demnitatea familiei și dezvoltarea valorilor familiei, demnitatea copilului, a adolescentului, a studentului, a femeii și a bărbatului, demnitatea profesională, demnitatea națională. Referitor la demnitatea unui popor, sau demnitatea națională, au fost formulate mai multe idei, sub diferite unghiuri de vedere. Totuși, aici, vom menționa din capul locului că demnitatea națională, mîndria națională, nu are nimic în comun cu naționalismul. Fiecare națiune își are comorile sale naționale, care îi determină identitatea, dar și demnitatea națională, care e legată de sentimentul național, de datinile strămoșești, de patrimoniul cultural, de limbă etc. Eminescu scria: “Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte și se respectă adînc se pronunță arareori”. Demnitatea națională corelează direct cu iubirea față de țară și de neam, față de pămîntul natal. Fiecare popor trebuie să fie apreciat ca identitate națională și respectat în concertul popoarelor lumii. Respect și reciprocitate, iată caracteristicile de bază ale demnității naționale. Lezarea demnității unui popor duce la cataclisme sociale. Așadar, avem datoria să ne apărăm demnitatea noastră națională, să fim oameni la noi acasă, cetățeni ai acestei țări, altminteri ne vom trezi peste noapte vasali sau sclavi. Procesele ce se desfășoară actualmente

pe continentul nostru, extinderea Uniunii Europene se bazează pe principiul unității în diversitate. Fiecare țară, fiecare popor, cu identitatea și cu demnitatea sa, este primit în familia europeană. Când procesul se va desăvârși, va triumfa atît demnitatea națională a fiecărui popor în parte, cît și cea general-umană. Umanismul va fi un principiu de bază al existenței.

Pe de altă parte, demnitatea poate fi atribuită omului, poporului, ea poate fi privită sub diferite aspecte — a omului în general sau a specialistului, a meseriașului. De asemenea, demnitatea poate fi privită și prin prisma drepturilor omului, a echității sociale, a unor procese sociale, precum cel electoral, judiciar etc. Demnitatea națională este valoarea supremă a oricărui popor. Ea este legată de trecutul istoric, de adevăr și, desigur, ea motivează și determină dăinuirea unui popor în istorie. E un adevăr care nu are cum ocoli nici țara noastră, Republica Moldova.

După adoptarea Declarației de Independență, la 27 august 1991, Republica Moldova a creat o bază legislativă adecvată privind protecția drepturilor omului și, implicit, a demnității umane. Au fost ratificate o serie de declarații, tratate, convenții internaționale: Declarația universală a drepturilor omului, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția cu privire la drepturile copilului, Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția Europeană pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, și multe altele. În același timp, trebuie să subliniem că ratificarea, sau aderarea, sau chiar adoptarea cadrului legislativ, nu schimbă imediat situația și nu creează microclimatul social, mecanismele legislative și relațiile umane necesare coeziunii sociale. Aici intervine o multitudine de factori. Considerăm că, pentru o ameliorare a mediului social, în primul rînd e nevoie de o profundă schimbare de mentalitate, ca populația să conștientizeze necesitatea cunoașterii și respectării legilor. Pe de altă parte, e necesar ca și autoritățile să dea dovadă de o responsabilitate majoră în ceea ce privește respectarea legilor, a drepturilor și libertăților cetățenilor, a demnității acestora.

În istoria omenirii s-au perindat o mulțime de popoare. Unele au rezistat încercărilor timpului, altele s-au stins o dată cu cetățile, orașele și așezările lor. Dăinuirea în istorie depinde în mare măsură de însuși poporul, de demnitatea sa națională. Fiecare popor, pentru a rezista, trebuie să-și păzească țara, iar statului îi revine să aibă grijă de cetățenii ei, să-și protejeze și să dezvolte cultura, limba și tradițiile lor. Cei care nu au respectat aceste principii s-au pierdut în neantul uitării. Totodată, formarea și dispariția țărilor și a statelor este un proces firesc, istoric, un proces evolutiv. Fiecare stat își are istoria sa. De-a lungul veacurilor țările suferă schimbări de teritoriu, schimbări demografice, de componență etnică etc. Și Moldova noastră a cunoscut multe schimbări evolutive. Statul construit de Burebista în anii 80-44 î.e.n. se întindea de la Nistru și Marea Neagră pînă la Dunărea de Mijloc, și de la munții Balcani pînă la munții Carpați de Nord. În „Geographia” sa, Strabon consemnează că „ajungînd în fruntea neamului său, Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încît, în cîtiva ani, a făurit o mare putere și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba a ajuns să fie temut și de romani”. De-a lungul secolelor Moldova a cunoscut numeroase schimbări de teritoriu, de organizare statală, de componență etnică, influențe culturale din partea celor cu care a contactat. Sîntem, de fapt, o zonă de interferență culturală. Un rol nefast l-a avut, totuși, în evul mediu și în perioada modernă, suzeranitatea otomană și politica de deznaționalizare rusească, dezmembrarea teritoriului în urma diferitelor “pacte”, deportările, foametea organizată, imigrațiile etc, etc, etc. La fiecare etapă istorică, Moldova suferea pierderea unui anumit teritoriu. Toate imperiile — Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Rus — ne-au “croit” harta, sfîrtecînd trupul țării. Cu toate acestea, moldovenii și-au păstrat identitatea, modul de trai și felul de a fi, limba și datinile. Pe parcursul anilor, tocmai datorită componentelor demnității naționale, am reușit să supraviețuim ca țară și popor. În viziunea noastră, demnitatea națională este valoarea supremă a dăinuirii noastre în istorie. Iată de

ce este oportun ca în anul 2004 — anul lui Ștefan cel Mare și Sfânt — să abordăm acest subiect. Însuși Ștefan cel Mare este un simbol al demnității naționale. Diferiți oameni, diferiți istorici și cercetători înțeleg demnitatea umană și națională diferit, și acest lucru este firesc. Toți leagă demnitatea națională de patriotism, de iubirea față de țară și neam. Demnitatea începe, de fapt, de la omul concret, de la cetățean, de la mamă, de la familie, de la satul natal, de la baștină, și se întruchipează în demnitatea poporului, în demnitatea națiunii. În viziunea noastră, componentele demnității naționale sînt:

## **Libertatea**

Un popor, pentru a fi demn și pentru a putea trăi în demnitate, trebuie să fie mai întîi liber. Sclavia și demnitatea sînt incompatibile. Pe parcursul istoriei, strămoșii noștri au prețuit libertatea mai mult decît orice alt lucru pe lume. Marii noștri conducători, marii noștri voievozi au luptat pentru libertatea și neafîrnarea Țării. Multe vieți au fost puse pe altarul demnității, dar ele au fost justificate! Putem afirma că libertatea este o condiție a demnității naționale, fundamentul tuturor drepturilor și datoriilor noastre. Ea este o lege în sine, iar calea spre libertate constituie însuși destinul nostru. Libertatea unui popor și a unei țări trebuie să fie însă nu numai una politică, ci și una economică. Poporul și țara merită libertate, dar ea se obține prin luptă și prin multă muncă. Noi trebuie să vedem, să concepem libertatea afit la nivelul țării, cît și la nivelul cetățeanului. Acesta trebuie să aibă libertate de gîndire, de conștiință, de religie, libertate de exprimare și de informare, libertate de asociere. De asemenea, el va beneficia neapărat de libertatea cuvîntului și libertatea presei.

## **Drepturile țării și ale poporului în contextul lumii**

Republica Moldova a fost recunoscută de majoritatea țărilor lumii. În martie 1992, țara noastră a devenit membru al Organizației Națiunilor Unite și subiect al dreptului internațional. Republica

Moldova a aderat la Declarația universală a drepturilor omului. Acest act internațional fundamental și cu caracter universal stabilește standardul minim, concepția comună privind drepturile, libertățile și demnitatea ființei umane. El este promovat în toate țările lumii. Drepturile omului reprezintă o dimensiune foarte importantă pentru toată lumea, în special pentru Republica Moldova, care este o țară în tranziție. Republica Moldova este dator să-și racordeze, să-și armonizeze legislația națională în conformitate cu prevederile Declarației universale a drepturilor omului. Țara noastră trebuie să-și găsească locul său demn în familia națiunilor unite. Este evident că temeiul dreptății internaționale în această familie a statelor trebuie să fie egalitatea, indiferent de mărimea teritoriului sau de numărul populației pe care îl are o țară sau alta.

## **Teritoriul și Țara**

Fiecare țară are, evident, un teritoriu. Acesta caracterizează dimensiunea materială a statului, spațiul istoric și etnic al devenirii sale. Statul nu poate fi conceput fără noțiunea de spațiu. Teritorialitatea unui stat are două trăsături definitorii: inalienabilitatea și indivizibilitatea. În acest context, atât teritoriul, cât și frontierele țării, sunt consfințite prin legi organice interne, conforme normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Preistoria țării și a poporului nostru se pierde în adâncul vremurilor. Neamul nostru s-a format lângă râurile Dunăre, Nistru, Prut, unde, între anii 1000-500 î.e.n. locuiau geto-dacii, care făceau parte din marele neam al tracilor. Tracii ocupau teritorii imense de la Marea Neagră și Marea Egee spre vest pînă la hotarul Macedoniei, pînă la nord la râul Pripet, iar spre est pînă în preajma Mării de Azov. Traco-geto-dacii erau fărâmițați în numeroase triburi. Trăiau în liniște, aveau aceleași obiceiuri. Dacii și geții locuiau mai compact între Marea Neagră, munții Balcani, Tisa și pînă aproape de Bug. Toți vorbeau aceeași limbă. Așa susține geograful Strabon: "...vorbeau aceeași limbă". Herodot susține și el că "neamul tracilor este, după

acela al inzilor, cel mai numeros din lume. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă traccii s-ar înțelege între ei, el ar fi de neînvins și, după socotința mea, cu mult mai puternic decît toate neamurile”. În sec. I î.e.n. geto-dacii au atins apogeul dezvoltării lor economice, politice și culturale. Această perioadă este dominată de personalitatea celor doi mari regi ai Daciei: Burebista și Decebal. Burebista a realizat unificarea tuturor geto-dacilor, reușind să întemeieze un mare regat. Centrul puterii politice și militare, al vieții culturale și religioase, s-a transmutat din regiunea sud-carpatică în interiorul arcului carpatic. Regele Decebal, care a domnit în anii 87-106 ai erei noastre, a reorganizat statul geto-dac. Autoritatea regelui dac se întindea asupra Transilvaniei, Banatului, Olteniei și dincolo de versanții estici ai Carpaților Orientali. Decebal inițiază un vast program de construcții civile și militare în Dacia, îndeosebi în regiunea munților Orăștiei. Istoricul Dio Cassius, la 150 de ani de la evenimentele confruntării decisive dintre daci și romani, îl caracterizează pe Decebal astfel: “Era foarte priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Abil în a întinde curse, era viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere, pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut”.

Teritoriul Daciei se micșorează și se învecinează acum cu provinciile romane Moesia Superioară și cea Inferioară, cu Roxolanii și, desigur, cu Sarmatia (aici și în continuare vezi Hărțile preluate din “*Atlasul geografic, istoric, economic și statistic*”, ediția VIII, de profesorul N. Constantinescu).

În anul 271, intrat în istorie ca anul retragerii aureliane, romanii au părăsit Dacia. Pînă în sec. IV-VI, pe aceste teritorii, potrivit surselor istorice, își fac apariția Ausonii și Hunii. În regiune se păstrează în mare măsură însă aspectele culturii romano-bizantine. În sec. VII se constată restrîngerea Imperiului Roman. Barbarii invadează Europa. Venind dinspre Marea Caspică, avarii pătrund în Moesia și în Dacia. În această perioadă se atestă și înaintarea popoarelor slave. Multe frămîntări și războaie, cu schimbări teritoriale, au avut loc pînă în

veacul X, caracterizînd epoca străveche. Important însă pentru istoria neamului nostru este că în sec. X se încheie procesul de lungă durată de formare a unui nou popor romanic și a limbii române. Acest proces s-a desfășurat concomitent cu colonizarea și romanizarea Moesiei și a Daciei. În sec. X-XI pe aceste teritorii se atestă voievodate române care se învecinau cu pecenegii. În sec. XII este menționată existența unei formațiuni politice românești numită “Țara brondicilor”. În sec. XIV pe teritoriile noastre se atestă deja existența altor formațiuni statale. În Moldova de Nord se constituise Voievodatul din Cîmpulung, iar în spațiul dintre râul Prut și Nistru, care includea cetatea Hotin, Voievodatul Șepeniț. În anii 1352-1353 se organizează o mare campanie împotriva tătarilor. O puternică armată din Transilvania, din care făceau parte și români maramureșeni, pătrunde în Moldova și, cu sprijinul populației locale, îi înfrînge și îi alungă definitiv pe tătari. Pe teritoriul micilor formațiuni locale de pe versantul răsăritean al Carpaților se întemeiază o “marcă” de apărare, care se va numi în viitor Țara Moldovei. Regele Ungariei l-a numit domn al Moldovei pe maramureșanul Dragoș. Dacă Dragoș este socotit ca întemeietorul Țării, se pare că Bogdan e cel care a așezat definitiv domnia Moldovei. De aceea unele povestiri populare au făcut din amîndoi o singură persoană — Bogdan-Dragoș. În anul 1359 voievodul maramureșan Bogdan, susținut de populația locală, care era nemulțumită de dominația reprezentanților regelui Ungariei, precum și de propaganda catolică, alungă pe Balc și este recunoscut de feudații locali ca voievod și domn al Țării Moldovei pînă în anul 1365. Numeroasele încercări ale oastei ungare, întreprinse în anii următori, de a supune Moldova au fost zădarnice. Este semnificativ că în timpul domniei lui Bogdan I a fost construită biserica Sf. Nicolae din Rădăuți, cel mai vechi edificiu religios păstrat în Moldova. Ea este o originală sinteză de arhitectură gotică și bizantină. În anii 1392-1394 este atestată domnia lui Roman Mușat, “mare domn, stăpînitor al Țării Moldovei de la munte pînă la mare”. Moldova istorică includea în acel moment teritoriul cuprins între Carpații Orientali, Carpații Păduroși, râul Nistru, Marea Neagră și Dunărea.



Consolidarea țărilor române este bine pronunțată la sfârșitul evului mediu — în vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn. Această epocă a fost remarcabilă prin influența pe care țările românești au avut-o în sud-estul Europei: extinderea teritoriului, îmbunătățirea organizației militare, construirea de cetăți etc. Remarcabil comandant militar, om politic, Mircea cel Bătrîn a fost, asemeni lui Ștefan cel Mare, și un ilustru diplomat, întreținând relații cu multe țări din Europa și din Orient. În această perioadă sunt bine determinate Țara Românească, Țara Moldovei și Voievodatul Transilvan. Situația s-a menținut și în epoca lui Ștefan cel Mare.

## Pămîntul

Cum să abordezi problema demnității noastre naționale, fără a vorbi despre pămîntul Moldovei? Vorba lui Ion Druță: “Pămîntul ne este casa și masa, sfetnicul și apărătorul nostru”. Pămîntul poartă în sine prin secole chipul strămoșilor noștri topiți în tumultul anilor și negura vremurilor. Pămîntul este testamentul neamului nostru. Acest pămînt, care a avut la început mult mai multe ape, munți și coline, în urma frământărilor și a pactelor trădătoare, a rămas între două râuri mai mari — Prut și Nistru — fiind străbătut și de o seamă de rîulețe: Căinari, Ciuhur, Răut, Cubolta, Ichel, Bîc ș.a. Pe vremuri, Miron Costin zugrăvea o imagine mirifică a pămîntului nostru: “Nistrul cel măreț curge printre stînci sculptate, ca și cum ar fi lucrute de mîna de om... Privind spre răsărit, ochiul se miră de așa o țară cu cîmpii pline de flori asemenea raiului...” Atît pămîntul, cît și rîurile, ne-au purtat prin istorie și prin ființa umană tradițiile, obiceiurile și datinile strămoșești. Populația Moldovei a fost totdeauna legată de pămînt. În ultimele decenii, pămîntul era însă în circulație agricolă în proporție de 90 la sută; totodată, trebuie să menționăm că Moldova avea în fosta URSS cea mai mare densitate — cca 125 de oameni pe kilometru pătrat. Într-adevăr, acest pămînt cu văi, rîpi și coline a avut de suferit atît în urma activității omului,

cît și a calamităților naturale — alunecări de teren, eroziune, inundații și cutremure.

Cînd vorbim de pămînt, ca element al demnității noastre naționale, trebuie să avem în vedere și spiritul de gospodar al moldovenilor, care, în general, sînt oameni cu mare dragoste de glie, gospodari din neam în neam. Noi, generațiile tinere, suntem datori să păstrăm pămîntul, calitatea acestuia, și să-l transmitem la fel de frumos și de fertil celor care vor veni după noi. Aceasta va fi una din contribuțiile noastre la perpetuarea demnității naționale și dăinuirea noastră în istorie...

## Poporul

*Patriotismul nu este numai  
iubirea de țară, ci și iubirea trecutului,  
căci fără cultul trecutului  
nu este iubirea de țară.*

**Mihai Eminescu**

Poporul este elementul principal, material, al oricărui stat. Republica Moldova nu este o excepție în acest sens. Este o evidență că fără populație nu poate exista nici o țară. Statul, totuși, apare ca o societate de oameni organizată, care se supun acelorași legi și au aceleași drepturi.

Una din cele mai dificile probleme, în majoritatea statelor lumii, este cea a etniilor conlocuitoare. La actuala etapă de dezvoltare a societății umane, în secolul informatizării, globalizării și a migrațiilor, această problemă capătă o deosebită acuitate și e firesc să fie așa. Problema drepturilor și a libertăților minorităților naționale conlocuitoare este una primordială atît la nivel de politică statală, cît și de politică internațională. În lume există în prezent circa 5000 de etnii, pe cînd numărul de state este mult mai mic. Fiecare etnie beneficiază însă de drepturi și libertăți menite să le conserve

identitatea. Importante organisme internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite sau Consiliul Europei, acorda o atenție deosebită, constantă, problemei minorităților. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat, la 10 noiembrie 1994, Convenția-cadru privind protecția minorităților naționale. Principiile expuse în acest document prevăd excluderea discriminării naționale sub orice formă, promovarea unei egalități reale, protecția culturii, religiei, limbii și a tradițiilor minorităților, asigurarea libertății de întrunire, de asociere, de expresie, de gândire, de conștiință, accesul la mass-media pentru minoritățile etnice, relații de cooperare transfrontalieră, participarea la viața economică, culturală și socială, interzicerea asimilării forțate etc.

De-a lungul timpului, componența populației țării noastre a fost diferită. În fiecare perioadă istorică structura populației a fost determinată, în primul rând, de sistemul politico-economic.

Sociumul moldovenesc a apărut cu puțin timp înainte de a lua ființă statul moldovenesc, adică atunci când s-a organizat societatea moldovenească. Desigur, oamenii care au format această societate au avut sînge diferit. Strămoșii poporului nostru au fost geto-dacii, cu limba, cultura, religia și tradițiile lor, peste care, ulterior, s-a suprapus cultura, romană-bizantină, apoi influența slavilor și a altor neamuri.

În problema etnogenezei neamului moldovenesc, în special, și a celui românesc, în general, în literatura istorică au fost formulate mai multe teorii.

Una din ele este teoria “imigraționistă”, sau “balcanică”, a lui Robert Rösler (1840-1881). În lucrarea „Rumanische Studien”, apărută la Leipzig în 1871, el susține că, după cucerirea Daciei de către romani, populația autohtonă a fost exterminată. Între anii 106-271 nu a avut loc un proces de romanizare, ci doar unul de colonizare a Daciei. După anii 271-275, majoritatea populației romanizate s-a retras la sud de Dunăre. După ce a viețuit mai multe secole la sud de Dunăre, în Balcani, populația romanizată a imigrat, abia în secolul IX în provinciile din nordul fluviului.

De fapt, Rösler reia o teorie mai veche, a lui Sulzer și Engel, încercînd să tăgăduiască continuitatea vieții românilor în Dacia, pentru a respinge pretențiile legitime ale majorității românești din Transilvania la drepturi politice egale cu ale maghiarilor.

O altă teorie este cea „carpatică”, sau a celor două popoare romanice, îmbrățișată în special de istoriografia sovietică. Aceasta nu neagă continuitatea daco-romanică în nordul Dunării, însă consideră că în urma migrației slavilor în spațiul carpato-dunărean s-au format două etnii distincte — românii și moldovenii, cu două limbi diferite. Totodată, se acordă o importanță exagerată influenței slavilor asupra procesului de etnogeneză a celor două popoare. Această teorie, evident, urmărește nu atît scopuri științifice, cît obiective politice. Tocmai aspectul ei politic a determinat și a încercat să justifice rapturile teritoriale, încadrarea acestor ținuturi ba în componența României, ba în cea a Rusiei și, mai apoi, a URSS. Teoria „carpatică” caută să demonstreze diferența etnică dintre poporul român și cel moldovenesc.

O a treia teorie este cea a “continuității”. Teoria este susținută, cu argumente științifice, de majoritatea istoricilor străini și autohtoni, care afirmă că poporul român, cu cultura, limba, datinile și tradițiile sale, cu profilul său național unic, este continuatorul direct al populației daco-romanice.

În mileniul II, pînă la secolul XIII-lea î.e.n., are loc desăvîrșirea procesului de indoeuropenizare și de geneză a tracilor; se formează cultura lor materială și spirituală, se conturează limitele lor de răspîndire, principalele ocupații.

În sec. VIII î.e.n. pînă în anul 106 e. n. are loc divizarea tracilor. Aceasta e epoca afirmării și înfloririi civilizației geto-dacice. Primele mențiuni despre geți datează din a doua jumătatea sec. VI î.e.n. Apar tendințe statale timpurii. Are loc unirea geto-dacilor sub conducerea lui Burebista. Tot în această perioadă se face resimțită influența elementului roman în Dacia. Ultimele două decenii ale sec. I e.n. sînt dominate de personalitatea lui Decebal, care se remarcă în mod deosebit prin rezistența opusă cuceririi Daciei de către romani.

În urma celor două războaie daco-romane din anii 101-102 e.n. și 105-106 e.n., romanii, conduși de Traian, au cucerit o parte a Daciei și au transformat-o în provincie a imperiului.

Geto-dacii au continuat și după cucerire să reprezinte populația de bază a provinciei romane, prezența lor fiind documentată arheologic, epigrafic, numismatic etc. Epoca romanizării, care a durat pînă în anii 271-275 e.n., a fost o etapa decisivă în formarea neamului românesc. Procesul de romanizare cuprinsese toate domeniile — economic, social, lingvistic, religios — și era promovat de mecanisme și forțe deosebite — administrație, armată, coloniști. Influența romană se extindea și asupra dacilor liberi. Epoca se încheie cu retragerea aureliană.

Între anii 271-275 și sec. VI continuitatea daco-romană se menține, dar, în momentul cînd se atestă primele valuri de popoare migratoare, are loc formarea daco-romanilor. Continuă, de asemenea, procesul de romanizare a dacilor liberi. Influența romanizării se resimte și în sudul Dunării. Are loc marea migrație a popoarelor.

Perioada cuprinsă între sec. VI și sec. VIII a desăvîrșit procesul transformării protoromânilor în români. Romanizarea devine ireversibilă. Se formează protoromânii: se statornicește modul de viață, ocupațiile, organizarea social-politică. Tot în această perioadă își fac apariția primele triburi ale slavilor. Potrivit descoperirilor arheologice, migrația slavilor a afectat mai întîi zona nord-estică a Moldovei, apoi Lunca Siretului și Cîmpia Munteană. În anul 602 cade hotarul bizantin pe Dunăre. Slavii pătrund în Balcani. Între timp, procesele de etnogeneză se desăvîrșesc. Se formează neamul românesc și limba română.

Glotogeneza, sau procesul de formare a limbii, a cunoscut, de asemenea, mai multe etape. Pînă la sfîrșitul sec. VI, limba latină are un caracter unitar în toată lumea romană. La sfîrșitul sec. VI limba latină clasică, deci latina scrisă, literară, a rămas limbă oficială a bisericii apostolice. Limba latină populară, sau vorbită, în sec. VIII s-a divizat teritorial:

1. Latina occidentală, în nordul peninsulei Italice, în Galia și peninsula Iberica.

2. Latina de sud, în părțile centrale și de sud ale peninsulei Italice și în insulele Sardinia, Sicilia și altele.

3. Latina orientală, în Balcani, în spațiul carpato-danubiano-pontic și în Pannonia.

Individualizarea latinei orientale a fost condiționată de 2 factori importanți:

1. Căderea, în anul 602, a hotarului bizantin pe Dunăre, migrarea triburilor slave în Balcani și izolarea de alte limbi latine.

2. În Imperiul Bizantin latina clasică cedează limbii grecești locul de limbă oficială și bisericească. Elina devine limbă a bisericii ortodoxe, mai târziu acesteia adăugându-i-se limba slavă. Treptat, „latina” populară, carpato-dunăreană, care suferise deja firești transformări, se transformă în limba română. Se formează și dialectele limbii române. Separația românei s-a făcut în două grupuri: nord- și sud-dunărean, respectiv daco-român și aromân (dialectul meglenoromân este o variantă a celui aromân, iar dialectul istroromân este o variantă a celui daco-român). Fondul lingvistic al limbii române are mai multe straturi:

1. Substratul tracic, moștenit din epoca preromană — cca 160-170 de cuvinte cu 1400 derivate.

2. Stratul latin — fondul lingvistic de bază — cca 2100 cuvinte latine și aproximativ 6000 de derivate.

3. Adstratul Slav — cca 1470 cuvinte slave vechi cu derivatele lor, preluate de limba română de la slavii de sud.

Atît mișcarea naturală a populației, cît și cultura, limba, religia, au fost și sînt într-un proces continuu de influență reciprocă și de permanentă perfecționare.

Recensămintele efectuate în diferite perioade fixează destul de fidel schimbările din componența populației. În arhivele din Rusia și România s-au păstrat documente după care ne putem face o idee destul de clară despre populația ce locuia pe spațiul dintre Prut și Nistru.

Sub administrația rusească, în anul 1817, societatea basarabeană era alcătuită din moldoveni-români — 86 %, ruteni — 6,5 %, ruși

mari — 1,5%, bulgari — 0,25 %, găgăuzi (turci) — 0,25 %, evrei — 4,2 %, greci — 0,7 %, armeni — 0,5 %. În această perioadă, ucrainenii, polonezii, germanii, cazaci, țigani nu locuiau în ținuturile noastre. Potrivit recensămintelor din anii 1858-1868, în componența națională a Basarabiei au apărut ucrainenii cu 0,5 %, polonezii — 0,1 %, țiganii — 0,9 %; se atestă, de asemenea, și alte naționalități. Ulterior, în anii 1862-1871, componența etnică a Basarabiei s-a păstrat aproape fără de schimbări.

În anii 1919-1922, în Basarabia sub administrația românească moldovenii-români alcătuiau 64 %, rutenii au dispărut, rușii — 2,8 %, bulgarii — 5,6 %, ucrainenii — 9,7 %, evreii — 10,2 %, germanii — 3,0 %; au apărut cazacii — 2,2 %, și alte naționalități cu 2,5 %. În această perioadă nu au fost înregistrați greci și armeni.

Către anii 1930 în structura populației basarabene au fost înregistrați găgăuzii — cu 3,4 %, grecii — cu 0,1 % și armenii — cu 0,1%. Cazaci nu au fost înregistrați. Ulterior, structura populației a suferit schimbări neînsemnate. În anul 1941 moldovenii-români alcătuiau 65,6 %, rușii — 6 %, bulgarii — 6,5 %, găgăuzii — 4,2 %, ucrainenii — 16,4 %, polonezii — 0,3 %, evreii — 0,3 %, germanii — 0,1 %. Nu au fost înregistrați greci, armeni, cazaci, țigani. Celelalte naționalități alcătuiau 0,6 %.

Recensământul din anul 1959 arată că în componența etnică a societății moldovenești au apărut belorușii, cu o pondere de 0,2 %. Cam același raport numeric dintre moldovenii, ucrainenii, rușii, găgăuzii, bulgarii, evreii, țiganii, belorușii, polonezii, nemții și alții — 0,3 % s-a păstrat între anii 1970-1979 și 1989.

O problemă specifică a societății noastre este cea a găgăuzilor. Documentele atestă că, în urma războiului ruso-turc din 1774, cca 2000 de bulgari și găgăuzi din sudul Dunării se stabilesc cu traiul în sudul Basarabiei. În anul 1806 în Basarabia locuiau 498 de bulgari și găgăuzi. După un nou război ruso-turc, între anii 1809-1812, alți cca 3000 de coloniști se stabilesc în sudul Basarabiei.

Spre sfârșitul anului 1817 găgăuzii alcătuiau 0,25 % din populația Basarabiei, ceea ce constituia, în cifre absolute, 1205 persoane. În

anul 1818 numărul bulgarilor și al găgăuzilor este de 19.329 oameni, iar în anul 1850 numărul găgăuzilor crește la 21.553 de oameni. Acest fenomen natural continuă și în următorii ani. La sfârșitul secolului XIX numărul găgăuzilor atinsese cifra de 57.045 oameni. În anul 1930, sunt atestați deja 98.172 găgăuzi. În anul 1940, în urma dezmembrării Basarabiei, unele localități ale găgăuzilor intră în componența Ucrainei.

Actualmente, găgăuzii au obținut statut de autonomie teritorială — UTA Gagauz-Yeri — în cadrul Republicii Moldova. Autonomia este condusă de un bașcan și are la Comrat propriul legislativ — Adunarea Populară.

Potrivit recensământului făcut în anul 1989, societatea moldovenească era alcătuită din moldoveni — 64, 5 %, ucraineni — 13,8 %, ruși — 13 %, găgăuzi — 3,5 %, bulgari — 2,0 %, evrei — 1,5 %, nemți — 0,2 %, alte naționalități — 1,5 %, având o populație totală de 4335, 4 mii locuitori.

Moldovenii, în marea lor majoritate, locuiesc în spațiul rural. Cum s-a dezvoltat sau, poate, s-a denaturat “specificul național” al moldovenilor de-a lungul secolelor? S-a păstrat ceva din identitatea națională pură a băștinașilor? Cum este, de fapt, moldoveanul?

Încercări de a-i contura portretul etnopsihologic au făcut Cantemir, Pușkin, Eminescu, Alecsandri, alți scriitori sau oameni de cultură ai timpurilor. Să ne fie iertată îndrăzneala, dar vom încerca și noi să-i surprindem înfățișarea, așa cum îl înțelegem și îl percepem, bazându-ne pe propria experiență, dar și pe observațiile celor care au vizitat Moldova.

Moldoveanul este frumos la chip, îngăduitor și de multe ori lăsător, se vaicăără de necaz, dar este foarte muncitor și ospitalier. Are o fire deschisă, e săritor la nevoie, dar, în aceleași timp, succesele altuia îl umplu de invidie. Manifestă multă iubire față de tot ce face, îndeosebi de propria gospodărie. Muncește ca un rob și dorește să aibă. Agonisește cât trăiește.

Poporul moldovenesc este iubitor de Dumnezeu, viteaz și nu e lipsit de patriotism, de mândrie națională și de neam. Cinstit în marea sa măsură, e însă prea răbdător, prea plin de toleranță, iar îngăduința



sa nesfârșită unii o interpretează drept prostie. A moștenit proverbul: „Capul plecat sabia nu-l taie, dar nici soarele nu-l vede”, însă preferă să rețină doar prima parte a zicalei. E aprins și adeseori pornește lucruri necugetate, după care regretă cele făcute. Pentru aceste situații are o altă zicală — „minteă moldovanului cea de pe urmă”. Invidia îl dezbină, stârnește ură. Totuși, în momentele cruciale, de mare primejdie, când „îl ajunge cuțitul la os”, se unește și atunci e de temut.

Este adevărat că moldovenii la un colț de masă plîng, iar la alt colț de masă — cîntă. De ce însă nu plîng sau nu cîntă împreună? În acest context, povestirea lui Creangă, “Moș Ion Roată și unirea”, este actuală și astăzi. Idealul unirii i-a frămîntat pe moldoveni secole la rînd... Prin anii 60, un scriitor scria în revista “Nistru” că “moldovenii s-au unit în jurul sărăciei lor...” Deși bocesc prea mult, plîngîndu-și soarta, scîrba, bucuria, fericirea, doinele sale reprezentîndu-i întru totul, lacrimile vărsate au însă un efect purificator și tonic. După un cîntec de jale au inimile ușurate. În pofida tuturor acestor slăbiciuni părelnice, moldovenii și-au păstrat oricînd demnitatea, sau, cum zic ei, „omenia”.

Societatea moldovenească contemporană își are și ea propriul caracter. Dezmembrată în politică, oscilează de la dreapta la stînga, de la tricolor la steagul roșu, cu seceră și ciocan, dar încă cu caracter național. Și băștinașii, și etniile conlocuitoare, apreciază sociumul moldovenesc, deci poporul ca atare, cu caracteristicile lui specifice. Identitatea națională s-a contopit cu națiunea, cu poporul. Să fie acesta un proces dialectic al societății contemporane, cînd omul preferă să fie nu moldovan, nu rus, nu ucrainean, nu evreu, nu găgăuz, nu bulgar, nu rom, ci cetățean al Moldovei. Sperăm că evoluțiile ce duc spre autoperfecționarea societății noastre vor continua, iar optimismul, spiritul pragmatic și încrederea în Dumnezeu va călăuzi destinul Moldovei, al sociumului moldovenesc, spre vremuri mai puțin sfîșiate de dureroase contradicții.

Perioada pe care o parcurge în prezent Republica Moldova este marcată de o profundă criză social-politică, agravată de separatism și de o altă criză identitară. Trecerea de la sistemul social-politic social-

ist la un sistem bazat pe economia de piață și proprietatea privată a bulversat concepte și obișnuințe, atitudini habituale și comportamente, a declanșat o adevărată criză a mentalităților. Schimbarea relațiilor de proprietate a înrăutățit pentru moment relațiile interumane. Atestăm mai multe maladii sociale, relații umane patologice, care au provocat și o criză a moralității. În acest context complex al tranziției, al promovării anevoioase a reformelor, o mare răspundere morală pentru tot ce se întâmplă cu poporul nostru o are, alături de clasa politică, și intelectualitatea, inclusiv intelectualitatea de la țară. Învățătorul, doctorul, agronomul trebuie readuși la demnitatea lor de intelectuali, fiindcă împrumutarea cu pământ, munca grea pentru supraviețuire i-au îndepărtat în mare măsură de procesele culturale, educaționale și chiar morale. Intelectualul de la țară trebuie să ilumineze și să educe, să fie un reper care să readucă în sufletele și mințile țăranilor demnitatea lor seculară — de om, de stăpîn, de gospodar. Mai mult decît afit, intelectualitatea are datoria să inițieze o serie de măsuri practice, să formuleze un program pentru afirmarea unei ideologii a Demnității Umane, a unei societăți homocentriste, pătrunsă de spiritul umanismului. E un proces dificil, ce trebuie înfăptuit prin educație, prin cultură, prin toleranță și încredere, prin înțelepciune, prin unire și prin credință în Dumnezeu. Considerăm că, în actuala etapă de dezvoltare Republicii Moldova, în grava criză a mentalităților și a moralității, trebuie să desfășurăm o susținută activitate de iluminare a populației. Avem nevoie de o nouă etapă a iluminismului. E nevoie iarăși de „o plecare în popor”, intelectualii urmînd să meargă din sat în sat, să cutreiere Moldova în lung și în lat, insuflându-le oamenilor încredere în forțele proprii și în ziua de mîine.

## **Cultura națională și limba**

Cultura națională și limba sunt pilonii spiritualității și ai demnității naționale. Fără de limbă, fără de moștenirea noastră culturală, identitatea noastră națională nu este decît o vorbă goală. Adresîndu-ne specialiștilor filologi, aflăm că istoria limbii române începe în anul

106 e.n., când teritoriul Daciei era romanizat. Schimbările teritoriale, influența nefastă a imperiilor ce ne-au înconjurat au pus la încercare limba noastră. Cu toate acestea, am rezistat, ne-am păstrat graiul. Revenirea la grafia latină a subliniat, o dată în plus, identitatea neamului nostru. Suntem datori s-o păstrăm și s-o cultivăm.

Pentru noi, moldovenii, cultura a început de la acel „petic de pământ”, pe care țaranul l-a îngrijit. El, pământul, a devenit soarta lui. De aici, pas cu pas, a fost creată cultura materială a satelor și a orașelor țării, aceasta fiind însoțită de dezvoltarea culturii spirituale, care, împreună, determină nivelul civilizației unui popor.

Însă nu numai cultura unor oameni aparte, fie aceștia chiar personalități oricât de mari, ci cultura întregului popor, a întregului neam dăinuie în istorie. Aici ar fi necesar să vorbim despre valoarea culturii neamului nostru, deoarece există o interconexiune directă între cultura unui popor și nivelul său de civilizație, de dezvoltare. Desigur, un rol deosebit în cultură îl joacă și credința. Fiecare națiune, popor, etnie moștenește un patrimoniu cultural, pe care îl dezvoltă și îl transmite mai departe.

Un rol deosebit în spiritualitate și în aprecierea demnității noastre naționale îl are știința. Aname știința națională, rezultatele ei, ne-au făcut să fim recunoscuți pe arena internațională. Moldova are cei mai mulți inventatori și inovatori din toate țările Europei. Deși este în suferință în această perioadă de tranziție fără de sfârșit, știința noastră continuă să fie o mândrie națională, ce sporește demnitatea și valoarea noastră ca popor.

Un rol aparte în evaluarea demnității noastre naționale o are folclorul nostru, tradițiile noastre, modul de trai, arta, teatrul, literatura artistică, alte forme originale de manifestare. Folclorul și muzica, obiceiurile și meșteșugurile ne individualizează ca popor, prin aceasta suntem unici în Europa și în lume. Ele toate pornesc de la datinile strămoșești. Toate acestea s-au oprit în timp, s-au immortalizat în monumentele noastre arhitecturale și patrimoniale. Trebuie să avem grijă de această comoară fără de preț, s-o transmitem neștribită generațiilor viitoare, pentru a dăinui ca popor și neam. Trebuie să

subliniem că demnitatea națională începe de la fiecare din noi, la locul de trai, în familie, societate, în procesul de muncă. Dacă am parafraza o cugetare a marelui Eminescu, vom spune că atât naționalitatea, cât și demnitatea, trebuie să fie simțite cu inima, fiindcă ceea ce se simte și se respectă rareori se pronunță. Sentimentul de demnitate se manifestă în iubirea față de țară, față de neam, față de popor, toate acestea având ca expresie supremă libertatea poporului. Nu dorim să fim nici robi, nici vasali, nici să subjugăm pe cineva. Suntem un popor pașnic, cu oameni harnici, binevoitori și primitivi. Au simțit-o toți cei care au vizitat Moldova. Dorim să fim tratați și noi în același fel, să fim apreciați și stimați la justa noastră valoare, ca oricare alt popor. Nu trebuie să căutăm salvarea pe aiurea, în Europa sau în America, ci s-o găsim la noi acasă, prin muncă asiduă și prin unire în jurul intereselor noastre naționale și civilizaționale (vezi imaginile atașate). Doar așa vom putea îmbrățișa, cu demnitate, valorile europene și universale.

Menționăm, de asemenea, că elemente ale demnității naționale sunt și simbolurile statului: tricolorul (roșu, galben și albastru) și stema de stat — simbolul străvechi al românilor moldoveni, capul de bour. Toate trebuie transmise din generație în generație, pentru a reinvia în generațiile viitoare mândria de a aparține unui popor anume, care a știut să-și păstreze demnitatea națională.

## Domnia lui Ștefan cel Mare și Sfînt

Ștefan cel Mare era fiul lui Bogdan II și nepotul unui alt mare și luminat voievod al neamului, zis Alexandru cel Bun și Drept. Ștefan a domnit între anii 1457-1504.

Cînd pe cîmpul de la Direptate Moldova l-a ales domn, Ștefan Vodă avea cam douăzeci de ani. Cu toată tinerețea, domnitorul s-a arătat însă vrednic de fapte și acțiuni ce au consolidat puterea Țării Moldovei, amenințată de dușmani hrăpăreți dinafară. Din “Letopisețul de la Putna” aflăm despre prima victorie a temerarului domn asupra lui Petru zis Aron, ucigașul tatălui său: “...în anul 6965, adică la 1457 luna aprilie 12, în Joia mare, Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, a venit de la munteni și a dobîndit prima biruință asupra lui Aron Voievod pe Siret la tina, la Doljești”.

Acest moment de mare importanță a urcării lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei avea să fie consemnat și de marele istoric Nicolae Iorga, în studiul sau “Apogeul puterii statului român în timpul domniei de 50 de ani a lui Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei”: “Sprijinit de ofițerii poloni din vecinatate, predecesorul său, mișelul Petru Aron, un fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun, încerca să se mai mențină, dar nu reuși. La 1 aprilie 1457 era înca la Suceava: imediat după aceasta, la 12 april, Ștefan birui la Doljești, în “Hreasca”, apoi la Orbic, și Petru fugi spre singurul colțșor ce-i sta deschis, spre Polonia”.

Ștefan vodă, supranumit mai tîrziu cel Mare și Sfînt, s-a arătat a fi conducătorul iscusit care a reorganizat oastea domnească, dotînd-o

cu arme de foc, a înălțat cetăți noi și le-a întărit pe cele vechi, a pus frâu ambițiilor nemăsurate ale boierilor, lacomi de mărire și avere și care se arătau nemulțumiți de urcarea sa pe tronul Moldovei, a limitat privilegiile celor înavuțiți și a acționat energic împotriva tendințelor vădite de dezbinare, luând apărarea țăranilor oprimați fără nici o milă de marii feudali. A contat, în mod deosebit și la sigur, pe dragostea de țară a răzeșilor, pe care i-a chemat la oaste ori de câte ori a fost nevoie, răsplătindu-i cu pământ și prețuindu-i pentru virtuțile și curajul lor de apărători ai țării strămoșești.

Ștefan cel Mare deveni, astfel, domnitorul care se bucura de dragostea și sprijinul celor mulți. Domnia sa a echipat o oaste puternică, bine pregătită, înălțând numeroase fortificații de apărare la hotarele Moldovei. Cetățile erau amplasate în puncte strategice, în locurile pe unde pătrundeau hoardele străine, care se abăteau ca niște puhoai nestăvilite asupra țării. Șirul de cetăți de pe Nistru, de la Hotin la Cetatea Albă și Chilia, e un exemplu elocvent în acest sens. Ca un vrednic și iscusit comandant de armată, s-a războit cu pricepere, lovind pe neașteptate în dușmani.

În același studiu, Nicolae Iorga elogia nu fără emoție și mândrie domnia lui Ștefan cel Mare, pe acel "...tinar fiu de domn care smulse Moldova din mâinile slabe ale lui Petru Aron, domn minunat printr-o înțeleaptă cumpănire, ca și prin lupte curajoase... după o puternică domnie de o jumătate de veac, lăsa urmașilor o țară neatîrnată, mare, bogată. Puternicul lui braț ridica în sfârșit sceptrul căzut în țărîna al bătrînului Alexandru".

Într-adevăr, în paginile de aur ale istoriei noastre sînt înscrise victorii de mare răsunet, ca cea de la Baia, din 1467, de la Lipnic, din 1470, din Codrul Cosminului, de la 1497, etc, care au punctat domnia plina de izbînzii a acestui mare domn al Moldovei.

Însă cele mai crunte au fost razboaiele purtate cu turcii, care năvăleau ca lăcustele asupra acestui colț de rai, așezat, vorba cronicarului, „în calea tuturor răutăților”. Pentru început, Ștefan cel Mare, ca domn vrednic și mîndru de trecutul glorios al înaintașilor săi, a refuzat să se înfățișeze la Poartă și să plătească tradiționalul

tribut fălosului și necruțătorului sultan Mehmet II, care la 1453 cucerise faimosul și invincibilul pînă atunci Constantinopol. Înfuriat la culme de nesupunerea și cutezanța domnului Moldovei, el trimise poruncă grabnică lui Soliman-pașa, zis Eunucul, unul dintre demnitarilor și oștenii săi cei mai încercați, să pornească neîntîrziat împotriva ghiaurului Ștefan și să treacă prin foc și sabie „vilaietul Bogdania”, precum era numită de turci Moldova.

Soliman Eunucul renunță la asediul unei cetăți albaneze, adună în scurtă vreme o armată numeroasă de peste 120 de mii de oșteni bine pregătiți și înarmați, setoși de sînge și averi, și porni înfuriat asupra Moldovei, al cărei domnitor încercase a sfida Sublima Poartă.

Ștefan cel Mare, dispunînd doar de 40 de mii de luptători curajoși și iscușiți și de vreo 9 mii de secui, unguri și poloni, veniți în ajutor, a recurs la una din cele mai bine chibzuite tactici, verificată și în luptele anterioare. El a dat poruncă să fie părăsite toate așezările omenești care puteau nimeri în calea dușmanilor și să fie tănuite proviziile. Totodată, dușmanul supus foametei era hărțuit neîncetat, pîlcuri de oșteni din cei mai viteji lovind pe neașteptate, ca fulgerul năprasnic în el.

Lupta cea mare a avut loc la 10 ianuarie anul 1475, pe valea Bîrladului, într-un loc zis la Podul Înalt, la miazăzi de Vaslui, într-o vale strîmtă și mlăștinoasă, care făcea dificilă desfășurarea forțelor dușmane și manevrările de trupe.

Anume aici își puse de gînd Ștefan cel Mare și oștenii săi să le întindă turcilor capcana. Era o dimineată cufundată în pîcla deasă a ceții. Sunetele de buciume și bubuitul tunurilor au vestit începutul mării bătălii. Zîngănitul paloșelor încrucișate era acoperit de vaietele celor răniți. Îndemnurile de luptă nu conteneau nici pentru o clipă. Părea că cerul se împreunase cu pămîntul, potopind în noroi valea Bîrladului, altădată pustie. Înrașiți, turcii se năpusteau cu ură și înverșunare asupra oștenilor lui Ștefan, nădăjduind să-i înece în sînge și să treacă prin foc și sabie frumoasa, dar năpăstuita Țară a Moldovei.

Încercat în bătălii, iscusit și viteaz în războaie, Ștefan Voievod s-a aruncat în lupta cea mare și grea, împrăștiind puterile oștenilor

săi, îndemnându-i prin pilda și curajul său fără de asemănare. Luați prin surprindere, turcii au prins a da îndărăt. Un atac și mai năprasnic, săvârșit de un pîlc de moldoveni, ținută pînă la acea clipă în rezervă, semăna panică în tabăra turcilor și puse pe fugă trupele “invincibile” ale fălosului Soliman. Topoarele, securile, ghioagele loveau îndesat și fără milă în dușmani, ca în cele din urmă turcii să nu mai reziste atacurilor. Ei părăsiră lunca însîngerată, dînd bir cu fugiții. Unii se îneacă în mlaștina, răzbunătoare și ea, alții, în pîlcuri-pîlcuri răzlețe, se risipiră în toate părțile, căutînd scăparea. Părea că și văzduhul, întreaga natură ținea cu vrednicii apărători ai gliei stramoșești, “în ziua aceea de marți, a desăvîrșitei biruințe — cea mai mare din viața lui Ștefan și asupra celui mai puternic dușman”, după cum avea sa noteze mai tîrziu același reputat istoric Nicolae Iorga.

“A fost un măcel groaznic și puțin a lipsit să nu fie cu toții tăiați în bucăți și numai cu mare greutate Soliman-pașa și-a scăpat viața dînd bir cu fugiții”, a fost nevoit să recunoască un cronicar turc, martor al acelei bătălii.

După biruința de la Podul Înalt, conștient de puterea și poftele turcilor, într-o scrisoare adresată tuturor cîrmuitorilor de țări creștine din aceea vreme, Ștefan îi avertiza pe aceștia de primejdia de moarte ce plana peste întreaga Europă.

Într-adevăr, curînd temerile domnitorului moldovean s-au adeverit. În vara anului 1476, Mehmet II purcese el însuși în fruntea unei armate uriașe spre Tara Moldovei. La Valea Albă și la Razboieni, Ștefan cel Mare, cu o armată de circa 12 mii de oșteni, nu a putut ține piept puhoiului de 200 de mii de turci. Au rezistat însă cetățile Moldovei, sultanul văzîndu-se nevoit pîna la urmă să se întoarcă la Poartă fără a-și realiza planurile sale de a supune Moldova, a-l izgoni pe Ștefan cel Mare și a cuceri noi pămînturi pe țărmul Marii Negre. Luptele cu turcii au durat pîna prin 1487, cînd Ștefan cel Mare acceptă să plătească un tribut puternicei Porți Otomane, obținînd în schimb libertatea Moldovei și pacea mult dorită în hotarele ei strămoșești.

Ștefan cel Mare, vrednicul domnitor al Moldovei, a izbîndit în 34 din cele 36 de razboaie pe care le-a purtat de-a lungul glorioasei



și zbuciumatei sale domnii, ajungând să se bucure de faima de oștean viteaz, de bun gospodar al țării și de prețuitor și ocrotitor al artelor și culturii. Între anii 1466-1469, din îndemnul său, a fost construită mănăstirea Putna, ajunsă mai apoi necropolă voievodală și loc de pelerinaj pentru urmașii porniți în luptă pentru libertatea și independența Țării Moldovei. Alte monumente remarcabile de artă medievală au fost zidite la Voroneț, Pătrăuți, la Borzești, locul nașterii și copilăriei viitorului voievod, la Războieni, la Răuseni și în alte pământuri pe unde și-a purtat pașii Domnul nostru cel fără de moarte.

Marele și distinsul voievod al neamului, pe care cronicile ni-l înfățișează ca pe un bărbat nu prea înalt, cu fața ovală, plină, cu fruntea boltită, senină, cu ochii pătrunzători, cu părul inelat lăsat pe spate, era, după cum aflăm din portretul pe care i-l face Grigore Ureche: "...om nu mare de statu, mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospețe omorîea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gîndii ai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vîrîia, ca văzîndu-l ai săi să nu îndărăpteaze, și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, ci știindu-se căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor”.

Dar anii, viața zbuciumată petrecută în războaie și fapte întru binele Moldovei, podagra, guta și rana de la picior căpătată în luptă i-au slăbit puterile. La 2 iulie 1504, în a patra oră a zilei, după 47 de ani și 3 luni de domnie, Ștefan cel Mare și Sfînt avea să se sfîrșească din viață, pășind în nemurire și lăsîndu-ne drept moștenire porunca ce dăinuie de ani și ani prin Țara Moldovei, surprinsă atît de inspirat și zguduitor de Barbu Delavrancea în drama „Apus de soare”: “...Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pîna la adinci batrînețe, ...că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu este a noastră, ci a urmașilor urmașilor noștri în veacul vecilor!...”

În timp, mulți cronicari și scriitori au fost atrași de figura măreață a lui Ștefan cel Mare. Grigore Ureche, Mihail Sadoveanu, Vasile Alecsandri i-au înveșnicit chipul în operele lor literare. Spre exemplu,

Mihail Sadoveanu, în romanul “Frații Jderi”, ni-l înfățișează pe Ștefan cel Mare ca domn, politician și bun diplomat, om al renașterii, ctitor de biserici și ocrotitor al artelor și al oamenilor de cultură.

Portretul realizat de Sadoveanu amintește de cel al cronicarului Grigore Ureche: „Vodă Ștefan, călcînd atunci în al patruzecilea an al vârstei, avea obrazul ars proaspăt de vîntul de primăvară. Se purta ras, cu mustața ușor carunțită. Avea o puternică strîngere a buzelor și o privire verde, tăioasă. Deși scund de statură, cei dinaintea sa, oprîți la zece pași, păreau că se uită la el de jos în sus... Se vorbește prin sate despre Măria Sa că-i om nu prea mare de stat, însă groaznic cînd își încruntă sprînceana”.

Așadar, obrazul ars de vîntul de primăvară arată neodihna, agitația permanentă a domnitorului pentru treburile țării. Mustața ușor cărunțită: numeroasele griji și frămîntări ale domnitorului. O puternică strîngere a buzelor: un caracter dîrz, hotărît. O privire verde, tăioasă: capacitatea de a pătrunde imediat în esența lucrurilor, ca și în sufletul oamenilor. Se pare că întreaga forță interioară a domnitorului izvorăște tocmai din această privire, care îi supune pe cei din jur și îi silește să-l asculte.

Groaznic cînd își încruntă sprînceana: asprimea și impulsivitatea domnitorului, care e necruțător cu cei răi.

Sadoveanu îmbină caracterizarea directă cu cea indirectă. Din vorbele oamenilor se conturează profilul unui domn drept, care pedepsește abuzurile și face dreptate celor mulți și asupriți: „Măria sa a făcut rînduială în țară... fiecare trăiește la locul său în pace. Au fost tăiați lotrii și s-au liniștit drumurile; neguțătorii nu mai au de nicaieri sminteală. Iar dregătorii domnești sunt mai puțin grași decît înainte, avînd ceva mai multă trudă. Porunci tari au iesit de la Măria Sa”.

Ștefan cel Mare întemeiază o nouă ierarhie socială, care nu se bazează pe avere și rang, ci numai pe merit personal: “Măria Sa nu înceta de la o vreme să suie în trepte oameni noi, prețuindu-i numai după vrednicie. La alte vremuri trebuiau alți oameni. Bătăliile jertfei cereau inimi arse de credință”.

De pe aceste poziții, domnitorul duce o politică antiboierască, limitînd puterea marilor boieri și pedepsind nedreptățile acestora: „S-a făcut lumină și dreptate în Țara Moldovei și boierii cei făloși și pîntecoși și-au plecat grumazul și s-au supus”.

Călătorii străini observă, pe de altă parte, iscusința domnitorului, care are o oaste plătită și dintre cele mai bine organizate. Astfel, călugărul Gerolamo remarcă chibzuința strategică, puțin obișnuită pentru capetele încoronate.

Chiar de la începutul domniei Ștefan își dă seama că este necesar să concentreze întreaga putere în propriile mîini, pentru a pune capăt anarhiei și luptelor pentru putere: „Războiul meu îl am cu această țară fără rînduială. În țara asta umblă neorînduielele ca vînturile. Am găsit în țara asta și mulți stăpîni. Nu trebuie să fie decît unul”.

În toate situațiile, Ștefan căuta să fie drept și să judece lucrurile fără părtinire: „Județul nostru nu se va clăti niciodată din cumpăna dreaptă”.

Impresia călătorilor străini este că Ștefan este, indiscutabil, o strălucită personalitate a epocii, un om providențial care înțelege cel mai bine aspirațiile și interesele neamului său, iar între domnitor și supușii săi circulă un sentiment de iubire și prețuire: „Dumnezeu a trimis țării la timp pe bărbatul dorit de morți și așteptat de vii. Simțeam din cei mai mulți o comuniune caldă cu prințul lor și o iluminare sufletească”.

Portretul domnitorului înțelege se completează cu imaginea conducătorului iscusit, care știe să pregătească și să cîștige victoria împotriva turcilor.

O altă ipostază este aceea de om al Renașterii, de protector al artelor, ctitor de mănăstiri și cunoscător al vechilor texte. Astfel, se spune despre Ștefan că a băut apa înțelepciunii din aceeași fîntînă răsăriteană, din care s-a adăpat Apusul. Deci, Ștefan s-a format fiind îndrumat de monahi și dascăli ai Bizanțului. Personajul devine mai convingător și prin faptul că cunoaște și momente de nehotărîre, de îndoială. Sentimentele celor din jurul său sunt de respect și iubire.

În concluzie, mai subliniem o dată că Ștefan cel Mare a fost una dintre personalitățile de excepție ale istoriei românești, un voievod

ajuns legendar chiar în timpul propriei domnii. Bun gospodar, remarcabil comandant de oști, iscusit diplomat, om politic și de stat, Ștefan cel Mare a consolidat autoritatea domnească în Moldova, făcând enorm pentru organizarea și prosperarea țării și a economiei acesteia. El a sprijinit meșteșugurile, negoțul și târgurile — în această perioadă, Moldova face comerț cu Transilvania, iar regele ungar Matei Corvin le acordă moldovenilor garanții în negustorie. Totodată, a întărit armata și cetățile, transformând Moldova într-o forță de prim rang în spațiul central și est-european. Stabilitatea internă, rod al unei politici de maximă eficiență, a făcut din Moldova o forță militară redutabilă în fața pericolului otoman supranumită *poarta creștinătății* și un partener respectat în relațiile internaționale. Totodată, Ștefan cel Mare a fost un remarcabil sprijinitor al bisericii și culturii: a ctitorit numeroase locașe sfinte, multe dintre ele fiind înălțate chiar pe locurile vestitelor sale bășii; a pus începutul epocii de aur a picturii de cult și a stilului moldovenesc în arhitectură; a sprijinit activitatea de scriere a cronicilor și cărților religioase, chiar după moartea lui fiind editate *Cronica moldo-germană*, *Cronica moldo-polonă* și *Cronica moldo-rusă*.

Astfel, sub stăpînirea lui Ștefan cel Mare, statul moldovenesc a cunoscut o epocă de avînt economic, de consolidare social-politică și îmbogățire cultural-religioasă — o perioadă ce a reprezentat apogeul statalității medievale moldovenești, eforturile diplomatice și numeroasele lupte purtate de domnitor asigurînd independența Țării Moldovei. Pentru faptele sale de apărător al creștinătății (la victoriile sale adăugîndu-se și zidirea a peste 40 de biserici și mănăstiri în Moldova, Muntenia, Transilvania și pe muntele Athos), poporul l-a supranumit „cel Mare și Sfînt”. A fost canonizat la 20 iunie 1992.

Eruditul nostru cronicar Miron Costin a avut un fecior, Nicolae Costin, cronicar și el, care în „Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1691” descrie moartea lui Ștefan Vodă în felul următor:

„În anul 7012, nu după multă vreme, dacă s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocuția la scaonul său, la Suciavă, fiind bolnav și slab de

ani, ca un om ci-au fostu întru atâtea războaie și ostentală în patruzăci și șapte de ani bățindu-să cu toți, și după multe războaie cu năroc, ci-au făcut cu mare laodă, au răpousat în luna lui iulie, în 2 dzile, și l-au îngropat în mînăstirea Putna de dînsul zidită, cu multă jele și plîngere tuturor, ca după un părinte a lor, cunoscînd toți de cît bine s-au scăpat și de cîtă apărare”.

Apoi, după ce reia aproape întocmai portretul pe care i-l făcuse Grigore Ureche, cronicarul scrie: „După moartea lui, până astăzi îi dzic Sfetî Ștefan vodă, nu pentru suflet, că este în mîna lui Dumnădzău, că el încă au fostu om păcătos, ce pentru lucrurile vitejiei lui, carele nime den domni nice mai nainte, nice după dînsul l-au agiunsu, mai apoi după moartea lui, fiu-său Bogdan vodă urma lui luasă de lucruri vitejăști, cum să tîmplă den pomul bun, bună roadă esă.

Fost-au mainte de moartea lui Ștefan vodă, într-acei an, iarnă grea și geroasă, cît n-au fostu nice dănăoară. Iară peste vară, au fost ploi grele și povoaie mari de ape și multă înecare s-au făcut.

Domnit-au Ștefan vodă ani 47 și luni 2 și săptămîni 3. Iară aproape de moartea sa, au chemat vlădicii și pre toți svecnicii săi boerii cei mari, și pre alții cîțiș s-au tîmplat și le-au arătat cum nu vor putea ținea ei țara, cum au ținut-o el, ce socotind decît toți mai puternic pre Turcu, au dat învățătură să să închine turcilor”.

Ștefan cel Mare a fost cel mai remarcabil om de stat, conducător militar, politician aflat la tronul Moldovei în epoca medievală. Esența politicii lui Ștefan cel Mare a fost asigurarea independenței statului.

În anul 1513, după moartea lui Ștefan cel Mare, Moldova este supusă și nevoită să accepte suzeranitatea otomană. În perioada stăpînirii lui Petru Rareș, în 1538, Moldova pierde Bugeacul, care este răpit de sultanul Soleman.

În anul 1600, Mihai Viteazul, domnitor al Valahiei (Munteniei), devine și domn al Moldovei și realizează prima unire a celor trei țări românești — Valahia, Transilvania și Moldova. Trebuie să menționăm că în evul modern, între anii 1480 și 1520, Moldova avea granițe cu Voievodatul Transilvania, cu Țara Românească, cu

regatul Poloniei și cu Ucraina. Granițele marelui ducat Lituania se micșorează. Între anii 1500-1560, în perioada Europei renașterii și a Reformei, în partea de sud a Țării Moldovei se atestă Basarabia 1538.

Harta Moldovei, între anii 1595-1632, suferă iar schimbări, partea de sud aflându-se sub tătării de Bugeac.

Trebuie să subliniem că la 7 mai 1654, la Moscova, Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei, și Aleksei Mihailovici, marele duce al Moscovei, încheie un acord prin care Rusia s-a obligat să “respecte cinstea și rînduielele Moldovei” și să cucerească regiunea Bugeacului, Cetatea Albă, Tighina și Chilia de la Poarta Otomană și să le înapoieze Moldovei pentru totdeauna.

Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir și Petru I al Rusiei încheie la 13 aprilie 1711 tratatul de la Luțk. Frontiera de est a Moldovei este stabilită pe râul Nistru.

În urma războiului ruso-turc de la 1768-1774, Imperiul Otoman admite dezmembrarea Moldovei. Poarta Otomană a încălcat astfel obligațiunile sale față de Moldova. În perioada ce a urmat după înfrîngerea suferită de armatele lui Petri I și Dimitrie Cantemir, din 1711, domnitorii Moldovei au fost din străini, în special greci din Fanar, un cartier al Constantinopolului. Țara Moldovei începe a se destrăma teritorial. Imperiul austriac, la 7 mai 1775, printr-un acord cu turcii, invadează nordul Moldovei, cucerește Suceava și mănăstirea Putna. Ocupanții au numit acest teritoriu Bucovina, deoarece spațiul era acoperit cu păduri mari de fag. Domnitorul Moldovei Grigore Chica a ripostat, dar ulterior a fost omorît de către turci.

În decembrie 1791, după o victorie asupra otomanilor, Imperiul Rus obține teritoriul dintre Bug și Nistru. Astfel Imperiul Rus devine pentru prima oară vecinul Moldovei. Confruntările dintre marile puteri, ce au frămîntat această parte a Europei între anii 1806-1812, s-au încheiat cu pacea de la București. Rusia era îngrijorată de înaintarea mării armate a lui Napoleon spre hotarele ei și renunță pentru moment la intenția de a pune stăpînire pe Bosfor și Dardanele. Rusia își reduce pretențiile, dar, în urma păcii de la București din 1812, ocupă jumătatea Moldovei dintre Prut și Nistru, Dunăre (brațul

Chilia) și partea de nord-est a Bucovinei, dînd acestui teritoriu numele de Basarabia (vezi hărțile „Țările Române în sec. XVIII”, „Europa în 1812-1815 în epoca lui Napoleon”, „Europa de la 1815-1848”). Teritoriul dintre Prut și Nistru (cca 44.500 km.p.) al Moldovei a fost numit de ruși Basarabia mai mult din motive politice. Cauza a fost tratatul încheiat la Tilsit în iulie 1807 între Napoleon și Aleksandr I, unde Rusia era obligată să evacueze trupele sale din Moldova și Valahia. Cu toate acestea, la momentul ocupării, Basarabia a fost declarată autonomă, limba română se folosea în administrația publică alături de limba rusă. În anul 1828, autonomia Basarabiei a fost anulată.

În 1829, Rusia a anexat Delta Dunării și Insula Șerpilor. Astfel Imperiul Rus a ajuns la gurile Dunării.

Un rol important asupra schimbărilor teritoriale suferite de Moldova l-a jucat și războiul din Crimeea. Tratatul de pace de la Paris, din martie 1856, a anulat protectoratul Rusiei asupra Moldovei și Valahiei. Moldova își recapătă județele din sudul Basarabiei — Bolgrad, Cahul și Ismail — ocupate de Imperiul Rus încă în 1812 (vezi hărțile respective). Războiul ruso-turc din 1877-1878 a lăsat, de asemenea, o amprentă teritorială asupra Moldovei. În acest război România a luptat pentru independență, a fost aliata Rusiei. Promisiunile făcute României nu au fost însă onorate de Rusia, care a reocupat județele Bolgrad, Ismail și Cahul. Tratatul de la Berlin, din iulie 1878, a consfințit noua situație.

Revoluția din Rusia din 1917 a declanșat procese de destrămarea Imperiului Rus. Românii basarabeni au obținut dreptul la autodeterminare.

La 2 decembrie 1917, Sfatul Țării, organul reprezentativ al Basarabiei, a proclamat Basarabia, în teritoriile ei, Republică Democratică Moldovenească, care intra, însă, în „alcătuirea Republicii Federative Democratice Rusești”, iar la 24 ianuarie 1918 a fost proclamată independența Republicii Democratice Moldovenești. La 27 martie/9 aprilie, 1918, Sfatul Țării a decis unirea întregii Basarabii, în hotarele sale dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră, cu România. La 15 noiembrie/28 noiembrie 1918, congresul

general al Bucovinei a decis unirea Bucovinei cu Regatul României. La 28 octombrie 1920, prin tratatul de la Paris, actul unirii Basarabiei cu România a fost ratificat de Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia.

O influență dezastruoasă asupra destinului și teritoriului nostru l-a avut semnarea pactului Ribbentrop-Molotov, care prefigura împărțirile teritoriale din centrul și estul Europei. Atât Germania, cât și Uniunea Sovietică, aveau propriile interese teritoriale. Ca rezultat, la 26-27 iunie 1940, guvernul sovietic cere ultimativ evacuarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. La 28 iunie 1940, România își retrage armata din Basarabia și din nordul Bucovinei. Ulterior, conform unei hotărâri a Sovietului Suprem al URSS, din 2 august 1940, „Cu privire la formarea R.S.S. Moldovenești”, județele Basarabiei — Hotin, Ismail, Cetatea Albă, precum și nordul Bucovinei și ținutul Herța, au fost incluse în R.S.S. Ucraineană. Astfel, doar 6 din cele 9 județe basarabene și 6 din cele 14 raioane ale fostei RASSM, proclamată la 12 octombrie 1924 în partea stîngă a Nistrului, au intrat în componența RSSM, care avea acum un teritoriu de 33,3 mii km pătrați. Suprafața totală a Basarabiei, conform datelor din 1916, constituia 44.000 km pătrați.

Epoca nouă a istoriei Moldovei s-a început prin anii 89-90. Ea este bine cunoscută de contemporanii noștri, care au trăit-o și la care au participat. La 27 august 1991, a fost adoptată Declarația de Independență a Republicii Moldova. Republica Moldova a fost recunoscută de majoritatea țărilor lumii. La 2 martie 1992, Republica Moldova devine membru cu drepturi depline a ONU și tot în aceeași zi a fost declanșat de către autoritățile autoproclamatei republici nistrene, cu ajutorul fățiș al unor forțe din afară, războiul de pe Nistru. În acest război au participat direct ofițeri și subofițeri ai Armatei 14 a fostei URSS, dislocată pe teritoriul Republicii Moldova. Acest conflict a adus mari pierderi materiale și umane. Și-au pierdut viața 320 de persoane și au fost rănite alte 1180. Războiul s-a încheiat cu acordul de la Limanskoe, Ucraina. Reprezentanții militari ai Rusiei, Moldovei și ai autoproclamatei republici nistrene, în prezența comandantului Armatei 14, au convenit



asupra încetării imediate a focului și retragerii tehnicii militare grele din zona de conflict. Până în prezent au fost elaborate diferite proiecte de soluționare a diferendului transnistrean, însă nici unul din ele nu a putut fi aplicat.

Așadar, teritoriul Republicii Moldova este astăzi dezmembrat. Autoritățile statului nu controlează și nu exercită constituționalitatea în raioanele de est ale Republicii Moldova și în orașul Tighina. Pacea este asigurată de forțele pacificatoare. Este o problemă grea care urmează a fi rezolvată.

Acesta a fost parcursul istoric, tragic, al teritoriului Republicii Moldova...

# Încheiere

Moldova, în decursul celor cca 600 de ani de existență ca stat, a avut o evoluție specifică: de la domnie la democrație și pluralism, de la o țară puternică, cu o apeciabilă influență geopolitică, europeană și mondială, la o țară mică, cu teritoriul fărâmițat, de la un stat unitar la unul descentralizat, de la un popor monoetnic la unul polietnic...

A fost un drum anevoios. Lumea și statele sunt în dezvoltare, în evoluție. Migrațiile, conflictele, războaiele, pactele etc au schimbat harta Europei și a lumii de multe, multe ori. Popoare au dispărut, popoare au fost asimilate, popoare au apărut. Fiecare epocă a avut specificul său — epoca străveche, epoca veche, epoca medie, epoca modernă, epoca contemporană. Afirmarea fiecărui stat și, implicit, a fiecărui popor a depins de condițiile reale, de factori interni și externi și, desigur, de oamenii care erau în fruntea acestor state, căci rolul personalității în istorie a fost și este un factor deloc neglijabil.

De-a lungul veacurilor, de la întemeierea țării, Moldova a avut la cîrmă diferiți domni și guvernanți. Fiecare din ei a contribuit, mai mult sau mai puțin, la afirmarea, dezvoltarea și păstrarea identității și demnității Țării Moldovei. Ne aruncăm privirea la șirul de voievozi care au stat în scaunul domnesc (vezi anexa), de la Dragoș Vodă pînă la Alexandru Ioan Cuza, și vedem că primul printre ei este Ștefan cel Mare, domnitorul a cărui viață exemplară strălucește prin izbînzii pe cîmpul de luptă și prin fapte creștinești. Mare și puternică a fost Țara Moldovei în această epocă! De atunci s-a scurs mult timp: s-au schimbat și oamenii, și epoca, și granițele țărilor.

Epoca contemporană este marcată de falimentul unei utopii totalitariste, de destrămarea fostului lagar socialist și de prăbușirea URSS, de apariția mai multor state independente pe harta Europei, de procesele de integrare europeană și cele ale globalizării. Toate aceste realități se desfășoară în epoca informatizării și computerizării, când informația circulă mai repede decât oricând. În acest cadru absolut nou, Republica Moldova își are locul său pe harta Europei, unde încearcă să se integreze să se afirme cu demnitate în familia popoarelor europene și ale lumii.

Totuși, în condițiile acestei lumi schimbătoare, este firesc să ne întrebăm cum să păstrăm demnitatea umană, demnitatea națională, care este filozofia supraviețuirii și dăinuirii noastre ca popor? Sunt întrebări pe care și le pune fiecare dintre noi, mai ales în acest an, 2004 — anul lui Ștefan cel Mare și Sfânt. La 2 iulie 2004 se împlinesc 500 de ani de la moartea domnitorului Ștefan cel Mare. Ștefan cel Mare este, în acest context, personalitatea exemplară care întruchipează în sine demnitatea noastră națională. La 2 iulie, vom aprinde o lumânare pentru mîntuirea și pomenirea veșnică a voievodului nostru, iar mulți dintre noi vor cauta răspuns la problema demnității și a dăinuirii noastre ca stat și ca popor. În ce ne privește, considerăm că, pentru a ne păstra demnitatea și verticalitatea noastră națională, sîntem datori să ne apărăm și să dezvoltăm statalitatea noastră, în perspectiva integrării în instituțiile europene și aderării la valorile europene și mondiale. În acest context, avem nevoie de o gîndire largă, globală, de un intelect universal și noosferic, de o limpezire, o precizare cît mai clară a locului și a rolului nostru în lume.

În condițiile geopolitice actuale, precum și în perspectiva apropiată, previzibilă, a Republicii Moldova — edificarea unui stat democratic, bazat pe drept, cu o economie de piață funcțională și cu o politică socială adecvată, a unui stat multietnic și multiconfesional, soluționarea problemei transnistreane etc — avem, de asemenea, nevoie de o concepție națională modernă, care să unească societatea și să-i solidarizeze pe cetățenii ei, o idee care ar fi acceptată în Europa și în lume. De fapt, ideea aceasta stă la baza Declarației de

Independența a Republicii Moldova din 27 august 1991 (vezi anexa). Este necesar ca populația autohtonă și reprezentanții etniilor conlocuitoare, pe de o parte, precum și guvernarea și opoziția, pe de altă parte, să se consolideze și să se unească în jurul ideii prosperării țării. Considerăm, așadar, că ideea națională modernă trebuie să includă următoarele principii:

1. Statul trebuie să fie unitar. Nici federalizarea, nici confederația, nici statutele speciale pe care le revendică unele regiuni nu vor rezolva problema integrității țării. Divizarea teritorial-administrativă adecvată, stabilirea, delegarea și delimitarea strictă a funcțiilor și competențelor puterii centrale și a administrației locale, formarea bugetelor și distribuirea mijloacelor bugetare — toate acestea trebuie să fie stipulate în Constituție. De asemenea, în Constituție trebuie să fie consfințită existența statului unitar Republica Moldova, cu o singură cetățenie — cetățean al Republicii Moldova. Totodată, trebuie să fie stipulate garanțiile constituționale pentru etniile conlocuitoare, precum și excluderea oricăror forme de discriminare — etnică, confesională, sexuală etc. Toți suntem cetățeni doar ai statului Republica Moldova și ne bucurăm de aceleași drepturi și obligațiuni. Doar acest principiu stă la baza cetățeniei Europei!

2. Unitate națională. Populația băștinașă, împreună cu etniile conlocuitoare, trebuie să formeze o unitate națională — poporul Moldovei.

3. Dialog social continuu. Acest dialog, în condițiile informării veridice a societății, trebuie purtat permanent între putere și opoziție. Și drepturile opoziției trebuie să fie stipulate în Constituție. De asemenea, acest dialog se va desfășura neîntrerupt între stat și societatea civilă. Prin această comunicare, vie și transparentă, între partenerii sociali, va fi relansat principiul reciprocității și al interdependenței în societatea moldovenească.

4. Justiție independentă. Trebuie să implementăm principiul „în fața legii toți sunt egali”.

Ținând cont de cele expuse mai sus, considerăm că ideea națională modernă — unitatea națională — indiferent de etnie, confesiune,

sex etc, a tuturor celor care locuiesc în Republica Moldova, ar fi cea mai adecvată perioadei pe care o traversăm.

În același timp, toate aceste obiective trebuie urmărite și îndeplinite cu înțelepciune, cu toleranță socială, cu credință în Dumnezeu, în țară și în neamul nostru. Societatea și statul trebuie, de asemenea, să asigure securitatea națională, care ar cuprinde atât securitatea externă, cât și securitatea internă, umană. Principiile de bază ale acestei securități naționale vor include securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea sănătății și cea ecologică, securitatea personală și socială, securitatea politică a statului nostru. Această politică de securitate națională trebuie să asigure demnitatea și drepturile cetățenilor Republicii Moldova, să apere cetățenii țării, să le insuflă încredere în propriile posibilități, în țară, în neamul nostru. Dacă această politică va fi realizată, o dată cu valorificarea demnității umane și naționale se va ridica nivelul patriotic, care este tot o componentă a demnității naționale, va fi stopată migrațiunea excesivă a cetățenilor Republicii Moldova.

În plus, pentru dănuirea noastră ca popor avem nevoie de elaborarea și promovarea unei politici demografice adecvate. E necesar să reîntoarcem demnitatea familiei, să creăm o familie sănătoasă, o familie standard, respectând normele dreptului internațional, convențiile-cadru ale organismelor europene și internaționale în acest domeniu.

Familia este celula societății, și anume ea stă la baza sociumului. „Pentru cei cu suflet nobil pământul întreg este familia lor”, se spune, filozofic, în *Panciatantra*. Astăzi, noi avem nevoie de o familie-standard sub toate aspectele. Pentru aceasta, e necesar să reînviem valorile morale ale familiei: începând cu relațiile între soț și soție, părinți și copii, copii, părinți și bunici, căci aici se concentrează toate relațiile habituale, sociale, economice, morale și chiar sexuale. Problemele psihoemotive, claustrofobia și tensiunile familiale — beția, violența și incestul, maltratarea - trebuie prevenite, blocate și eliminate. E necesar ca în familie să fie evitate stările de criză, care, de regulă, otrăvesc relațiile familiale și pot duce pînă la divorț.

Familiei îi revin, într-adevăr, multe și complexe probleme sociale. În societatea moldovenească se creează, anual, cca 26 mii de familii noi, dintre care, după un anumit timp, 13 mii de cupluri se destramă. În condițiile familiei-standard — model pe care dorim și suntem obligați să-l creăm în țara noastră — nu trebuie să fie loc pentru conflicte. În familia-standard trebuie să existe un lider, dar în același timp la un loc de cinste să stea cedările reciproce, iar copiii să fie educați și uniți în jurul părinților. Ca și în societate, și în familia-standard membrii acesteia au nevoie de libertate. Anume în căsnicie și, mai mult, în familia-standard, vor fi promovate valorile familiei contemporane și viitoare. Esența familiei-standard nu constă doar în respectarea tradițiilor, ci ea include și alte aspecte, precum rațiunea, înțelegerea, iubirea, desăvârșirea relațiilor sociale și economice, controlul activității sexuale și al fertilității femeii. Din această *înțelegere-iubire* trebuie să se nască copilașii, la baza educației cărora trebuie pusă înalta *morală a omului contemporan*. Relațiile copiilor cu părinții, ca și respectarea drepturilor și obligațiilor, morale și juridice, devin extrem de importante. Părinții singuratici trebuie să fie o problemă soluționată și pentru familie, și pentru societate. Tot familia trebuie să rezolve problema natalității și cea a sporului natural al populației. Căci doar o familie sănătoasă determină existența unei generații sănătoase și, ulterior, a unei societăți sănătoase.

E necesar să ducem o politică adecvată în domeniul protecției mamei și a copilului, ridicând și stimulând prin legi natalitatea. Protecția maternității va duce la sporirea natalității, a sporului natural al populației, va înmulți resursele umane necesare dezvoltării țării. În această privință, avem nevoie de supravegherea proceselor demografice la nivel de stat, aceste îndatoriri urmînd să revină guvernului, parlamentului, șefului statului. Consider oportună crearea unui Consiliu național în domeniul demografic, pe lângă președinte, parlament sau guvern. O politică coerentă și eficientă promovată în acest sens va ameliora indicii demografici, va scădea numărul persoanelor handicapate, va optimiza folosirea resurselor umane, se va mări cota populației active antrenată nemijlocit în producție etc.

Toate cele enumerate mai sus cer însă imperios edificarea statului de drept. Avem nevoie de un stat puternic, de un stat cu o economie avansată, bazată pe economia de piață, dar și de un stat social, care să promoveze și să înfăptuiască o politică socială adecvată. Un stat în care se va realiza și se va respecta demnitatea copilului, demnitatea familiei, demnitatea bărbatului și cea a femeii, demnitatea persoanei angajată în diferite procese de producere și sociale. Societatea, încetul cu încetul, trebuie să formeze acest Om cu demnitate — *Homo dignisimus*.

Reîntorcându-ne la figura lui Ștefan cel Mare, e necesar să subliniem că demnitatea națională se îmbina armonios la el cu demnitatea sa umană. Domnitorul a avut o politică realistă și în domeniul relațiilor umane, fiind cel care a creat primele spitale sociale, numite Case ale calicilor. Toate acestea trebuie să ne îndemne să edificăm o societate caracterizată nu numai prin prosperitate economică, ci și prin relații sociale armonioase și pline de demnitate. Firesc, se pune problema cum să facem acest lucru, cum să purificăm relațiile umane, cum să implementăm morala binelui, morala datoriei față de neam, de patrie, față de stat și, desigur, față de semenii noștri. În viziunea noastră, acest lucru se poate efectua prin introducerea și respectarea, pe de o parte, a virtuților morale și religioase, iar pe de altă parte prin perfecționarea și respectarea cadrului legislativ. Așadar, cultură, educație și iar educație! Înțelepciune, divinitate și inteligență! Consider că doar în acest fel vom contribui la edificarea unei lumi în care atât omul, cât și întregul popor, vor trăi și se vor dezvolta în prosperitate și în demnitate. Avîndu-i în urmă, ca temelie, pe Burebista și Decebal, pe Ștefan cel Mare și pe Eminescu, vom întrezări atunci mai lesne viitorul ce ni-l rezervă providența în orizontul încețoșat al Istoriei.

# Bibliografie

1. N. A. Constantinescu, Constantin Teodorescu. Atlas geografic, istoric, economic și statistic, ediția VIII-a revăzută, modificată și completată. Reprodus în atelierele institutului cartografic “Unirea” din Brașov, 1935.
2. Anatol Eremia. “Unitatea patrimoniului onomastic românesc”, editura „Iulian”, Chișinău, 2001.
3. Strabon. „Geografia” - 7, 3, 13 în „Izvoarele privind istoria României”, București, vol. I, 1964.
4. Constantin C. Giurescu. “Istoria României în date”, editura “Crai Nou”, 1992.
5. Mircea Snegur. “Eu cred în viitorul Moldovei”, colecția ziarului „Luceafărul” pe anul 1996, Chișinău.
6. Grigore Jitaru. „Blazoane domnești în Țara Românească și Moldova în sec. XII – XV”, „Editura Uniunii Scriitorilor”, Chișinău, 1997.
7. Hadrian Daicoviciu. „Dacii”, Chișinău, editura „Hyperion”, 1991.
8. Mihail Sadoveanu „Drumuri Basarabene”, editura „Saeculum”, București, Î.E.P. „Știința”, Chișinău, 1992.
9. Ștefan Ciobanu. „Chișinăul”, editura „Museum”, 1996.
10. Nicolae Costin. „Scrieri”, Chișinău, editura „Hyperion”, 1991.
11. Vasile Nedelciuc. „Republica Moldova”, Chișinău, editura “Universitas”, 1992.



# *Anexa 1*

## ȘIRUL DOMNILOR MOLDOVEI

după Alexandru Xenopol și Nicolae Iorga. Deosebirile de la Iorga sînt arătate cu [ ]. Semnul (?) arată că anii sînt date nesigure.

**Dragoș, Sas și Balc** 1288—1348 [Dragoș cca.1352—53, Sas cca. 1360].

**Bogdan I** 1348—65 (?) [cca. 1360].

**Lațcu** 1365 (?)—74 [cca. 1364 — cca. 1372].

**Iuga Coriatovici** 1374—75 [cca. 1372—77].

**Petru Mușat** 1375—91 [Ștefan 1377— cca. 78, Petru I. cca. 1378 — cca. 93].

**Roman Mușat** (prima domnie) 1391—94 [cca. 1393— cca. 94]

**Ștefan Mușat și fiii Ștefan și Petru** 1395—99 [Ștefan 1394—1400].

**Roman** (a doua domnie) 1399—1400 [Iuga 1399—1400].

**Iuga** 1400—1401.

**Alexandru cel Bun** 1400—1432 [1400—1432].

**Ilie** (prima )1433 [Iliaș 1432—34].

**Ștefan III** (prima) 1433—35 [1434—35].

**Ilie** (a doua) și **Ștefan III** (a doua) 1435—44 [1435—43].

**Ștefan, Roman II și Petru** 1444—47 [Ștefan 1443—47].

**Roman II** 1447—48.

**Petru** (a doua) și **Alexandru** (prima) 1448—49.

**Bogdan II** 1449—51.

**Alexandru** (a doua) și **Petru** (a treia) 1451—55.

**Petru** (a patra) 1455—57.

**Ștefan cel Mare** 1457—1504.

**Bogdan Incrucișatul** 1504—1517.

**Ștefan cel Tînăr** (Ștefăniță) 1517—1527.

**Petru Rareș** (prima) 1527—1538.

**Ștefan Lăcustă** 1538—40.

**Alexandru Cornea** 1440—41.

**Petru Rareș** (a doua) 1541—46.

**Ilie** 1546—51.

- Ștefan Rareș** 1551—52.  
**Alexandru Lăpușneanu** (prima) 1552—61.  
**Iacob Eraclid** 1561—63.  
**Ștefan Tomșa** 1563—64.  
**Lăpușneanu** (a doua) 1564—68.  
**Bogdan IV** 1568—72.  
**Ion Armeanul zis cel Cumplit** 1572—74.  
**Petru Șchiopul** (prima) 1574—79 [Ion Potcoavă 1577, Petru Șchiopul 1578—79].  
**Iancu Sasul** 1579—1582.  
**Petru Șchiopul** (a doua) 1582—91.  
**Aron Emanoil zis Tiranul** (prima) 1591—93 [1591—92, Alexandru cel Rău 1592, Petru Cazacul 1592].  
**Aron Tiranul** (a doua) 1593-94 [1592—95].  
**Ștefan Răzvan** 1594—95 [1595].  
**Ieremia Movilă** 1595—1606 [Mihaiu Viteazul 1600]  
**Simion Movilă** 1606—08 [1606—07, Mihail Movilă 1607].  
**Constantin Movilă** 1608—1611.  
**Ștefan Tomșa** (prima) 1611—15.  
**Alexandru Movilă** 1515-1516.  
**Radu Mihnea** (prima) 1616—19.  
**Gaspar Grațiani** 1619—20.  
**Alexandru Iliăș** 1620—22 [1620—21].  
**Ștefan Tomșa** (a doua) 1622—23 [1621—23].  
**Radu Mihnea** (a doua) 1623—26.  
**Miron Barnovschi** 1626—29.  
**Alexandru Coconul** (prima) 1629—30.  
**Moise Movilă** (prima) 1630—31.  
**Alexandru Coconul** (a doua) 1631—32 [Alexandru Iliăș 1631—33, Miron Barnovschi 1633].  
**Moise Movilă** (a doua) 1633—34.  
**Vasile Lupu** 1634—54 [1634—53].  
**Gheorghe Ștefan** 1654—58 [1653—1658].  
**Gheorghe Ghica** 1658—59 [Constantin Basarab 1659-1661].  
**Ștefan** sau **Ștefăniță** 1659—61.  
**Eustratie Dabija** 1661—66 [1661—65].

- Gheorghe Duca** (prima) 1666—67 [1665—66].  
**Iliaș** 1667—69 [1666—68].  
**Gheorghe Duca** (a doua) 1669—72 [1668—72].  
**Ștefan Petriceico** 1672—74.  
**Dumitrașcu Cantacuzino** (prima) 1674—75.  
**Antonie Ruset** 1675—78.  
**Gheorghe Duca** (a treia) 1678—84.  
**Dumitrașcu Cantacuzino** (a doua) 1684—1685 [Ștefan Petriceico 1684, Dimitrie Cantacuzino 1684-85].  
**Constantin Cantemir** 1685—93.  
**Constantin Duca** (prima) 1693—96 [1693—95].  
**Antioh Cantemir** (prima) 1696 — 1700 [1695—1700].  
**Constantin Duca** (a doua) 1700—1704 [1700—1703].  
**Mihail Racoviță** (prima) 1704 — 05 [1703—05].  
**Antioh Cantemir** (a doua) 1705—07.  
**Mihail Racoviță** (a doua) 1707—09.  
**Nicolae Mavrocordat** (prima) 1709—11 [1709—10].  
**Dimitrie Cantemir** 1711 [1710—11].  
**Nicolae Mavrocordat** (a doua) 1711—16.  
**Mihail Racoviță** (a treia) 1716—27 [1716—26].  
**Grigore Ghica** (prima) 1727—33 [1726—33].  
**Constantin Mavrocordat** (prima) 1733—35.  
**Grigore Ghica** (a doua) 1735—41 [1735—39. ocupație rusească 1739, iarăși Ghica—1741].  
**Constantin Mavrocordat** (a doua) 1741—44 [1741—43].  
**Ioan Mavrocordat** 1744—47 [1743—47].  
**Grigore Ghica** (a treia) 1747—48.  
**Constantin Mavrocordat** (a treia) 1748—49.  
**Constantin Racoviță** (prima) 1749—53.  
**Mateiu Ghica** 1753—56.  
**Constantin Racoviță** (a doua) 1756—57.  
**Scarlat Ghica** 1757—58.  
**Ion Calimah** 1758—61.  
**Grigore Calimah** (prima) 1761—64.  
**Grigore Al. Ghica** (prima) 1764—67.  
**Grigore Calimah** (a doua) 1767—69.

- Constantin Mavrocordat** (a patra) 1769.  
**Ocupația rusească** 1769—74.  
**Grigore Al. Ghica** (a doua) 1774—77.  
**Constantin Moruzi** 1777—1782.  
**Alexandru Mavrocordat** (prima) 1782—85.  
**Alex. Mavrocordat** (a doua) 1785—86.  
**Alexandru Ipsilanti** 1786—88.  
**Ocupația austriacă** 1787—91.  
**Ocupația rusească** 1787—92.  
**Alexandru Moruzi** (prima) 1792—93.  
**Mihail Suțu** 1793—95.  
**Alexandru Calimah** 1795—99.  
**Constantin Ipsilanti** 1799—1801.  
**Alexandru Suțu** 1801—02.  
**Alexandru Moruzi** (a doua) 1802-06.  
**Scarlat Calimah** (prima) 1806.  
**Alexandru Hangerli** 1807.  
**Scarlat Calimah** (a doua) 1807.  
**Ocupația rusească** 1808—1812.  
**Scarlat Calimah** (a treia) 1812-1819.  
**Mihail Suțu** 1819—1821.  
**Turburările Eteriei** 1821.  
**Ocupația rusească** 1821—1822.  
**Ion Sandu Sturdza** 1822—28.  
**Ocupația rusească** 1828—1834.  
**Mihail Sturdza** 1834—49.  
**Grigore Al. Ghica** 1849—53.  
**Ocupația rusească** 1853—1854.  
**Grigore Al. Ghica** 1854—56.  
**Caimacam T. Balș**, apoi **N. Vogoride** 1856—58.  
**Caimacami Șt. Catargiu**, **V. Sturdza** și **A. Panu** 1858—59.  
**Alexandru Ioan Cuza** 1859—1862 (la această dată se proclamă unirea definitivă).

## *Anexa 2*

### **DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA**

PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA, constituit în urma unor alegeri libere și democratice;

AVÂND ÎN VEDERE trecutul milenar al poporului nostru și statalitatea sa neîntreruptă în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale;

CONSIDERÂND actele de dezmembrare a teritoriului național de la 1775 și 1812 ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam și cu statutul juridic al Țării Moldovei, acte infirmate de întreaga evoluție a istoriei și de voința liber exprimată a populației Basarabiei și Bucovinei;

SUBLINIIND dănuirea în timp a moldovenilor în Transnistria — parte componentă a teritoriului istoric și etnic al poporului nostru;

LUÂND ACT de faptul că Parlamentele multor state în declarațiile lor consideră înțelegerea, încheiată la 23 august 1939 între Guvernul U.R.S.S. și Guvernul Germaniei, ca nulă ab initio și cer lichidarea consecințelor politico-juridice ale acesteia, fapt relevat și de Conferința internațională „Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia” prin Declarația de la Chișinău, adoptată la 28 iunie 1991;

SUBLINIIND că fără consultarea populației din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, ocupate prin forță la 28 iunie 1940, precum a celei din RASS Moldovenească (Transnistria), formată la 12 octombrie 1924, Sovietul Suprem al U.R.S.S., încălcând chiar prerogativele sale constituționale, a adoptat la 2 august 1940 „Legea U.R.S.S. cu privire la formarea R.S.S. Moldovenești unionale”, iar Prezidiul său a emis la 4 noiembrie 1940 „Decretul cu privire la stabilirea graniței între R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească”, acte normative prin care s-a încercat, în absența oricărui temei juridic real, justificarea dezmembrării acestor teritorii și apartenența noii republici la U.R.S.S.;

REAMINTIND că în ultimii ani mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 27 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului

Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991;

PORNIND de la Declarația suveranității Republicii Moldova, adoptată de Parlament, la 23 iunie 1990, și de la faptul că populația Republicii Moldova, exercitând dreptul său suveran, nu a participat la 17 martie 1991, în ciuda presiunilor exercitate de organele de stat ale U.R.S.S., la referendumul asupra menținerii U.R.S.S.;

ȚINÂND SEAMA de procesele ireversibile ce au loc în Europa și în lume de democratizare, de afirmare a libertății, independenței și unității naționale, de edificare a statelor de drept și de trecere la economia de piață;

REAFIRMÂND egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul acestora la autodeterminare, conform Cartei O.N.U., Actului Final de la Helsinki și normelor de drept internațional;

APRECIIND, din aceste considerente, că a sosit ceasul cel mare al săvârșirii unui act de justiție, în concordanță cu istoria poporului nostru, cu normele de morală și de drept internațional;

## **PROCLAMĂ**

solemn, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregi lumi:

**REPUBLICA MOLDOVA ESTE UN STAT SUVERAN, INDEPENDENT ȘI DEMOCRATIC, LIBER SĂ-ȘI HOTĂRASCĂ PREZENTUL ȘI VIITORUL, FĂRĂ NICI UN AMESTEC DIN AFARĂ, ÎN CONFORMITATE CU IDEALURILE ȘI NĂZUINȚELE SFINTE ALE POPORULUI ÎN SPAȚIUL ISTORIC ȘI ETNIC AL DEVENIRII SALE NAȚIONALE.**

În calitatea sa de STAT SUVERAN ȘI INDEPENDENT REPUBLICA MOLDOVA:

SOLICITĂ tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale, astfel cum a fost proclamată de Parlamentul liber ales al Republicii, și își exprimă dorința de a stabili relații politice, economice cu toate statele lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practicii existente în lume în această materie;

ADRESEAZĂ Organizației Națiunilor Unite cererea de a fi admisă ca

membru cu drepturi depline în organizația mondială și în agențiile sale specializate;

DECLARĂ că este gata să adere la Actul final de la Helsinki și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă, solicitând, totodată, să fie admisă cu drepturi egale la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa și la mecanismele sale;

CERE Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste să înceapă negocieri cu Guvernul Republicii Moldova privind încetarea stării ilegale de ocupație a acesteia și să retragă trupele sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova;

HOTĂRĂȘTE ca pe întregul teritoriu să se aplice numai Constituția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale Republicii Moldova;

GARANTEAZĂ exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertății politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului Final de la Helsinki și ale documentelor adoptate, ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

*Adoptată la Chișinău,  
de Parlamentul Republicii Moldova,  
la 27 august 1991.*

**Ion Mereuță, Valeriu Bulgari, Anatol Crețu**



# **Demnitatea umană și cea națională, valori supreme în orizontul istoriei**

---

Redactor:  
Igor Nagacevski

Procesare computerizată:  
Leo Axinte,  
Roman Mereuță

Editor: Asociația “Pentru Demnitatea Umană”  
Tipar: “Elan Poligraf”  
2004